

2026

O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi
Madaniyat ta'limi markazi jurnali

MADANIYAT TA'LIMI

“MADANIYAT TA’LIMI” JURNALI

“Madaniyat ta’limi” ijtimoiy, ma’naviy-ma’rifiy, ilmiy-ommabop jurnali O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi huzuridagi Madaniyat ta’limi markazi muassisligida tashkil etilgan.

“Madaniyat ta’limi” jurnali madaniyat va san’at, pedagogika va ta’limga oid ilmiy izlanishlar olib boruvchi olimlar, doktorantlar, mustaqil tadqiqotchilar hamda amaliyotchi mutaxassislarning ijtimoiy, ma’naviy-ma’rifiy, ilmiy-ommabop maqolalar chop etishga mo‘ljallangan davriy nashr hisoblanadi. Jurnal san’atshunoslik, ta’lim metodikalari, ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo‘llash, yoshlarning ma’naviy-ma’rifiy rivoji hamda tarbiya kabi masalalarni yoritib boradi.

Jurnal elektron shaklda chop etiladi hamda Madaniyat ta’limi markazi rasmiy sahifalarida yoritiladi.

“CULTURAL EDUCATION” JOURNAL

The Cultural Education journal is a socio-cultural, spiritual-enlightenment, and popular scientific periodical established under the auspices of the Center for Cultural Education of the Ministry of Culture of the Republic of Uzbekistan.

The Cultural Education journal is intended as a periodical publication for scholars, doctoral students, independent researchers, and practicing professionals engaged in research in the fields of culture and arts, pedagogy, and education. The journal publishes socio-cultural, spiritual-enlightenment, and popular scientific articles. The journal covers issues related to art studies, educational methodologies, the application of innovative technologies in the educational process, as well as the spiritual, moral, and educational development of young people.

The journal is published in electronic format and is disseminated through the official platforms of the Center for Cultural Education.

Madaniyat ta'limi

O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi huzuridagi
Madaniyat ta'limi markazi ijtimoiy, ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy-ommabop
jurnali

BOSH MUHARRIR:

Alisher Djamaldinov

TAHRIR HAY'ATI

Feruza ABDURAXIMOVA

san'atshunoslik fanlari doktori, professor

Iqbol MELIKUZIYEV

san'atshunoslik fanlari doktori (PhD)

Shuhrat TUXTASIMOV

professor

Oygul AXMEDOVA

filologiya fanlari nomzodi, professor

Nargiza XAMDAMOVA

san'atshunoslik fanlari falsafa doktori (PhD)

Maryam ASHUROVA

professor

Davronbek SHUKUROV

san'atshunoslik fanlari falsafa doktori (PhD)

Ma'suddin SALAXIDDINOV

san'atshunoslik fanlari falsafa doktori (PhD)

Shixnazar JUMANIYAZOV

pedagogika fanlari falsafa doktori (PhD)

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Kamoliddin Elmirov

JAMOATCHILIK KENGASHI

Avazxon TADJIXANOV

O'zbekiston Respublikasi Madaniyat

vazirining birinchi o'rinbosari

Akmal NURIDINOV

O'zbekiston Badiiy akademiyasi raisi

Kamoliddin O'RINBOYEV

O'zbekiston davlat konservatoriyasi rektori

Oydin ABDULLAYEVA

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi

Qonunchilik palatasining Fan, ta'lim,

madaniyat, sport va yoshlar masalalari

qo'mitasi raisi o'rinbosari

Rustam ABDULLAYEV

O'zbekiston kompozitorlari va bastakorlari

uyushmasi raisi

Nodir QOSIMOV

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va

innovatsiyalar vazirligi Yoshlar siyosati va

ma'naviy-tarbiyaviy ishlar boshqarmasi

SAHIFALOVCHI:

Dilshodbek Nekmurodov

Aziz Hayitboyev

**Jurnal bir yilda to'rt marotaba nashr
etiladi**

**O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi huzuridagi Axborotlashtirish
va telekommunikatsiyalar sohasida nazorat inspeksiyasi tomonidan 2026-yil 26-mayda
1607353-raqami bilan ro'yxatga olingan.**

Tahririyat manzili:

Toshkent - A.Temur shoh ko'chasi 107-b

Tel: (90) 003 05 07

www.madaniyattalimimarkazi.uz

e-mail: info@madaniyattalimimarkazi.uz

*Maqolada keltirilgan ma'lumotlarning to'g'riligi
uchun muallif mas'uldir*

MUNDARIJA:

SAN'ATSHUNOSLIK	
Avazxon Tadjixanov	5
<i>Milliy kino sohasidagi islohotlar va prodyuser mahorati</i>	
Firuz Abdurahimova	16
<i>Xalq cholg'ularida jamoaviy ijrochilik turlarini shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlari masalasiga doir (O'zbekiston misolida)</i>	
Oydin Abdullaeva	21
<i>Badiiy ta'lim milliy tajriba va xalqaro amaliyot</i>	
Meliqo'ziyev Iqbol	26
<i>Salohiyat maydoni</i>	
Odiljon Nazarov	36
<i>Musiqiy ta'limning milliy cholg'ulari yo'nalishi bo'yicha o'qitishda kreativ yondashuv</i>	
Nozim Qosimov	42
<i>O'zbek xalq laparlarining badiiyatiga ayrim chizgilar</i>	
Oygul Axmedova	47
<i>Kashtado'zlik san'ati</i>	
Hamidjon Ro'ziboyev	53
<i>Qiziqchilik san'ati xususida fikrlar</i>	
TA'LIM VA TAHLIL	
Alisher Djamaldinov	60
<i>Madaniyat va san'at ta'limi tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar</i>	
Mirzohid Kurbanov	66
<i>O'zbekistonning xalqaro imidjini oshirishda madaniy diplomatiya vositalarining samaradorligi</i>	
Kamoliddin Elmirov	70
<i>Madaniyat va san'at ta'limining tizimli tahlili</i>	

**MILLIY KINO SOHASIDAGI ISLOHOTLAR VA PRODYUSER
MAHORATI**

**Avazxon Tadjixanov,
O'zbekiston Respublikasi Madaniyat
vazirining birinchi o'rinbosari,
Toshkent shahridagi "S.A.Gerasimov
nomidagi Butunrossiya davlat
kinematografiya universiteti" filiali dotsenti**

Annotatsiya. Ushbu maqola milliy kino sanoatidagi so'nggi islohotlar va prodyuserlik mahoratining rivojlanishini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqot jarayonida O'zbekistonda kino ishlab chiqarishning tarixiy jarayoni, davlat tomonidan amalga oshirilgan siyosiy va iqtisodiy islohotlar, shuningdek prodyuserlarning kreativ va tashkiliy qobiliyatlari tahlil qilindi. Maqolada prodyuserning kino yaratishdagi roli, moliyaviy mas'uliyat va ijodiy qarorlarni uyg'unlashtirishdagi ahamiyati ko'rsatildi. Shu bilan birga, milliy kinoning xalqaro maydondagi raqobatbardoshligini oshirishda prodyuserlik malakasining o'rni va ahamiyati ham yoritilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, samarali prodyuserlik tizimi kino mahsulotining sifati va tomoshabinlar qabul qilishi bilan bevosita bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan, maqola milliy kino sanoatining rivojlanish strategiyasini shakllantirishda ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Milliy kino, prodyuserlik, islohotlar, kino sanoati, kreativlik, moliyaviy mas'uliyat, ijodiy qarorlar, xalqaro maydon

Abstract. This article is dedicated to studying the recent reforms in the national film industry and the development of producer skills. The research analyzes the historical process of film production in Uzbekistan, political and economic reforms implemented by the state, as well as the creative and organizational abilities of producers. The article highlights the producer's role in film creation, the importance of financial responsibility, and the coordination of creative decisions.

Furthermore, it examines the significance of producer expertise in enhancing the international competitiveness of national cinema. The research findings indicate that an effective producer system is directly related to the quality of the film product and audience reception. From this perspective, the article has both scientific and practical significance in shaping the development strategy of the national film industry.

Keywords: National cinema, producing, reforms, film industry, creativity, financial responsibility, creative decisions, international arena.

Аннотация. Данная статья посвящена изучению последних реформ в национальной киноиндустрии и развитию профессиональных навыков продюсеров. В ходе исследования анализируются исторический процесс производства кино в Узбекистане, политические и экономические реформы, проводимые государством, а также творческие и организационные способности продюсеров. В статье раскрыта роль продюсера в создании фильма, значение финансовой ответственности и координации творческих решений. Кроме того, рассматривается важность профессионализма продюсера для повышения международной конкурентоспособности национального кино. Результаты исследования показывают, что эффективная система продюсирования напрямую связана с качеством кинопродукта и восприятием его зрителями. С этой точки зрения статья имеет как научное, так и практическое значение для формирования стратегии развития национальной киноиндустрии.

Ключевые слова: национальное кино, продюсирование, реформы, киноиндустрия, креативность, финансовая ответственность, творческие решения, международная арена.

Kirish. Milliy kino sanoati XX asrning oxirlaridan boshlab jadal o'sish va rivojlanish jarayoniga kirib keldi. Bu jarayon nafaqat madaniy va estetik qiymatlar shakllanishiga, balki iqtisodiy, siyosiy va kommunikativ

tizim sifatida ham muhim ahamiyat kasb etdi. Kino mahsulotlari jamiyatning dunyoqarashi, qadriyatlari, estetik didi va madaniy identifikatsiyasini shakllantirishda

Toshkent kinostudiyasida ishlayotgan ijodkorlar, 1930-yillar.

asosiy rol o'ynaydi. Shu nuqtai nazardan, milliy kino rivojlanishi davlat siyosati, ijodiy muhit va professional kadrlar tayyorlash tizimi bilan chambarchas bog'liq.

O'zbekistonda milliy kino sanoatining rivojlanish tarixi murakkab va bosqichma-bosqich amalga oshgan. XX asrning o'rtalarida respublika kinostudiyalari faoliyati, kino ta'limi tizimi va ijodiy muhit rivojlanishi bilan birga kino mahsulotlarining sifati va mavzulari kengaygan. Shu bilan birga, XXI asr boshlarida global raqobat, raqamli texnologiyalar va tomoshabinlarning o'zgaruvchan talablariga javob berish

zarurati milliy kinoning sifat va samaradorligini oshirishga undadi.

1-rasm. Toshkent kinostudiyasida ishlayotgan ijodkorlar (1930-yillar).

Davlat tomonidan qabul qilingan kino sohasidagi islohotlar kino mahsulotining moliyaviy barqarorligini ta'minlash, zamonaviy studiya infratuzilmasini yaratish va kino ta'limini rivojlantirishga qaratilgan. Shu bilan birga, prodyuserlik faoliyati milliy kino sifatini oshirishdagi muhim omil sifatida ajralib turadi. Prodyuser kino yaratish jarayonida moliyaviy, tashkiliy va kreativ qarorlarni

uyg'unlashtirib, filmning muvaffaqiyati va tomoshabinlar qabul qilinishini belgilaydi [1-3].

Milliy kino sanoatining rivojlanishining tarixiy va zamonaviy jarayonlarini tahlil qilish, prodyuserlik faoliyatining rolini ko'rsatish va kino mahsulotining sifatini oshirishdagi integratsiyalashgan yondashuvlarni aniqlashdan iborat. Shu nuqtai nazardan, ushbu maqola milliy kino rivojlanish strategiyasini shakllantirish, prodyuserlik tizimini takomillashtirish va xalqaro maydonda raqobatbardosh kino mahsulotlarini yaratish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalarni ishlab chiqishga hissa qo'shadi.

Adabiyotlar tahlili. Milliy kino sohasidagi tadqiqotlar va adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda kino san'ati rivojlanishi va prodyuserlik faoliyati turli tarixiy, ijtimoiy va madaniy kontekstlar bilan chambarchas bog'liqdir. Bekniyazova va Karamatdinova (2022) milliy kino tarixini batafsil tahlil qilib, uning paydo bo'lishi va rivojlanish jarayonidagi asosiy bosqichlarni ko'rsatadi. Ushbu manba kino san'atining dastlabki davrlarini,

kinostudiyalar tashkil etilishi va ilk kino ijodkorlari faoliyatini yoritishda muhimdir.

Ochilova (2025) mustaqillikdan keyingi davrda teatr va kino san'ati rivojini tahlil qiladi. Maqolada milliy kino sohasida davlat siyosati va moliyaviy qo'llab-quvvatlashning ahamiyati, shuningdek, kino mahsulotining sifat ko'rsatkichlari va xalqaro maydondagi raqobatbardoshligi masalalari ko'tarilgan. Shu nuqtai nazardan, davlat islohotlari va strategik qo'llab-quvvatlash kino sanoatining barqaror rivojlanishida muhim omil sifatida ajralib turadi.

Khaitmatova (2024) esa zamonaviy kino tadqiqotlarida yuzaga kelayotgan muammolar va milliy kino mahsulotlarini xalqaro miqyosda muvaffaqiyatli qilish strategiyalarini o'rganadi. Bu manba prodyuserlarning ijodiy qaror qabul qilish qobiliyati va loyihalarni samarali boshqarishdagi rolini ilmiy asosda ko'rsatadi.

Chaqqonov (2025) milliy qadriyatlar va ularning kinoda aks etishini tahlil qiladi. Maqolada zamonaviy o'zbek kinofilmlarida madaniy meros, xalq urf-odatlari va milliy identifikatsiya elementlari

qanday ifodalanganligi batafsil ko'rsatilgan. Bu tahlil milliy kino mahsulotining mazmuniy va estetik sifatini oshirishda prodyuserning roli bilan uzviy bog'liq ekanligini namoyon qiladi.

Abduqayumova (2022) kino publitsistikasining til xususiyatlarini o'rganib, kino mahsulotining kommunikativ va estetik jihatlarini ilmiy tahlil qiladi. Bu manba kino tili, ssenariy uslubi va prodyuserning ijodiy qarorlari bilan bevosita bog'liq.

Karimova (2020, 2021) va Nazarova (2020) esa milliy kino sanoatining iqtisodiy, ijtimoiy va tarixiy jihatlarini o'rganadi. UNESCO nashri (Karimova, 2020) kino sanoatining ijtimoiy-iqtisodiy rolini tahlil qilsa, Karimova (2021) milliy kino tarixini fotosurat va hujjatlar bilan boyitib, kino ijodining tarixiy evolyutsiyasini ko'rsatadi. Nazarova (2020) esa hujjatli kinoning rivojlanishi va xalqaro maydondagi o'rni haqida ilmiy xulosalar beradi.

Akbarov (1965) milliy kino tarixining dastlabki 30 yilligini tahlil qilgan klassik manba bo'lib, kino san'atining rivojlanish bosqichlarini batafsil yoritadi. Sulaymonov (2024)

esa kinooperatorlik san'ati va tarixiy filmlarda texnik va vizual yondashuvlarni tahlil qiladi, milliy kino ijodiy tizimining muhim jihatlarini ko'rsatadi.

Shu tarzda, barcha adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, milliy kino sanoati rivojlanishi uchun tarixiy tajriba, davlat siyosati, prodyuserlik mahorati va kino ta'limi o'rtasida uzviy bog'liqlik zarur. Tadqiqotlar milliy kino mahsulotining sifatini oshirish, xalqaro maydonda raqobatbardoshligini kuchaytirish va innovatsion strategiyalarni ishlab chiqish uchun ilmiy asos yaratadi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqot milliy kino sanoatidagi islohotlar va prodyuserlik mahoratini tahlil qilishga qaratilgan ilmiy metodologiya asosida amalga oshirildi. Tadqiqot metodlari sifatida tarixiy-tahliliy, solishtirma, statistik va amaliy yondashuvlar qo'llanildi. Tarixiy-tahliliy metod milliy kino rivojlanishining bosqichma-bosqich jarayonini, davlat siyosati va kino sohasidagi islohotlarning samaradorligini aniqlashda ishlatiladi. Shu bilan birga, solishtirma metod yordamida O'zbekiston kino sanoati va xalqaro

kinoning rivojlanish tajribalari taqqoslandi, milliy kino mahsulotining sifat va samaradorligini oshirishdagi prodyuserlik malakasining o'rnini aniqlab olindi.

Tadqiqot jarayonida statistik metodlar kino mahsulotlarining tomoshabinlar soni, moliyaviy natijalar, xalqaro tan olinishi va kinostudiyalarning ishlab chiqarish ko'rsatkichlarini tahlil qilishga imkon berdi. Bu metod milliy kino sanoatidagi islohotlar samaradorligini obyektiv baholash va prodyuserlik faoliyatining natijalarga ta'sirini aniqlash imkonini berdi.

Shuningdek, amaliy metodlar kino ishlab chiqarish jarayonidagi prodyuserlarning faoliyati, qaror qabul qilish jarayonlari, ijodiy va moliyaviy mas'uliyatlarini kuzatish va tahlil qilishda qo'llanildi. Tadqiqot davomida intervyular, so'rovnomalar va kino studiyalari bilan amalga oshirilgan amaliy uchrashuvlar asosida ma'lumotlar to'plandi. Bu yondashuv prodyuserlik faoliyatining real sharoitda qanday amalga oshirilishini aniqlash va kino mahsulotining sifatini oshirishda samarali strategiyalarni ishlab chiqish imkonini berdi [4-6].

Tadqiqot metodologiyasining integratsiyalashgan yondashuvi tarixiy, solishtirma, statistik va amaliy metodlarni birlashtirish orqali milliy kino sohasidagi islohotlarning samaradorligini va prodyuserlik malakasining ahamiyatini aniq ko'rsatishga imkon berdi. Shu bilan birga, metodlar bir-birini to'ldirib, tadqiqot natijalarining ilmiy ishonchligini ta'minladi va milliy kino sanoatining rivojlanish istiqbollari aniqlashga xizmat qildi.

Natijalar va muhokama.

Tadqiqot natijalari milliy kino sanoatidagi islohotlar va prodyuserlik mahoratining o'zaro bog'liqligini aniq ko'rsatdi. Milliy kino sohasida amalga oshirilgan siyosiy va iqtisodiy islohotlar, jumladan, moliyaviy qo'llab-quvvatlash, soliq imtiyozlari, kinostudiyalar infratuzilmasini rivojlantirish va kino ta'limini kengaytirish, kino mahsulotining sifatini oshirish va xalqaro maydonda raqobatbardoshligini kuchaytirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, prodyuserlarning malakasi, kreativ qaror qabul qilish qobiliyati va moliyaviy mas'uliyati filmning muvaffaqiyati va tomoshabinlar

qabulini belgilovchi asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi.

Statistik tahlillar shuni ko'rsatadiki, prodyuserning faoliyati va kino mahsulotining sifat ko'rsatkichlari o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjud. Masalan, malakali prodyuser boshchiligidagi loyihalar

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, milliy kino sohasida amalga oshirilgan islohotlar va prodyuserlik faoliyati bir-birini to'ldiruvchi elementlar sifatida qaraladi.

Davlat tomonidan yaratilgan qo'llab-quvvatlash tizimi prodyuser-

tomoshabinlar tomonidan yuqori baholanadi va xalqaro kinofestival-larda tan olinadi. Shu bilan birga, moliyaviy resurslarning samarali taqsimlanishi va ijodiy jarayonning uyg'unlashtirilishi filmning muvaffaqiyatini sezilarli darajada oshiradi.

larga ijodiy va tashkiliy imkoniyatlarni

2-rasm. Toshkent kinostudiyasining dastlabki yillari (1920–1940-yillar).

Milliy kino sanoatining shakllanish bosqichi.

kengaytiradi, shu bilan birga xalqaro miqyosda raqobatbardosh kino mahsulotlarini yaratishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, milliy kino rivojlanishida strategik rejalashtirish va resurslarni samarali boshqarish muhim ahamiyat kasb etadi [7,8].

Rasmda Toshkent kinostudiya-sining dastlabki yillaridagi film ishlab chiqarish jarayoni ko'rsatilgan. Kameraman eski kino kamerasi bilan

ishlamoqda, prodyuser (yoki rejissyor) esa sahnani nazorat qilmoqda. Aktyorlar milliy liboslarda film sahnasini ijro etmoqda. Rasm milliy kino sanoatining ilk shakllanish bosqichini vizual tarzda yoritadi va maqola matnida tarixiy kontekstni qo'llab-quvvatlash uchun ishlatiladi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, milliy kinoning xalqaro maydondagi muvaffaqiyati faqat texnologik infratuzilma yoki moliyaviy qo'llab-quvvatlashga bog'liq emas, balki prodyuserlarning ijodiy qaror qabul qilish va loyihalarni

samarali boshqarish qobiliyati bilan bevosita bog'liq. Shu bilan birga, kino ta'limi tizimi va professional treninglar prodyuserlik malakasini *3-rasm. Zamonaviy O'zbek kino setida film jamoasi va ekipajning ishlashi: prodyuserlik jarayonining amaliy jihatlari.*

oshirishda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, milliy kino rivojlanishini ta'minlash uchun kompleks yondashuv, ya'ni islohotlar, prodyuserlik malakasi va ta'lim tizimi birgalikda takomillashtirilishi lozim.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, milliy kino sanoatida samarali prodyuserlik tizimi mavjud bo'lganda, kino mahsulotining sifat ko'rsatkichlari oshadi, tomoshabinlar qoniqishi kuchayadi va xalqaro maydonda tan olinishi osonlashadi. Shu bilan birga, davlat siyosati va moliyaviy qo'llab-quvvatlash prodyuserlarning ijodiy va tashkiliy imkoniyatlarini kengaytirib, milliy kinoning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi [9,10].

Rasmda zamonaviy o'zbek kino setidagi ishlab chiqarish jarayoni aks ettirilgan. Aktyorlar sahnani ijro

etayotganda, kamera operatori va texnik ekipaj ularni suratga oladi, prodyuser esa sahna va jamoaning ishlashini muvofiqlashtiradi. Ushbu vizual material kino prodyuserlik jarayonidagi amaliy ishlarni, jumladan ijodiy va tashkiliy koordinatsiyani ko'rsatadi. Shuningdek, rasm film ishlab chiqarishning real jarayonini va zamonaviy milliy kino sanoatidagi prodyuserning roli hamda mas'uliyatini ilmiy jihatdan yoritishda yordam beradi.

Shu nuqtai nazardan, milliy kino sanoati rivojlanishining kelajak strategiyasi prodyuserlik malakasi, islohotlar va ta'lim tizimi o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni mustahkamlashga qaratilgan bo'lishi lozim. Bu yondashuv milliy kino mahsulotini sifat jihatidan takomillashtirish va xalqaro maydonda muvaffaqiyatli bo'lishiga xizmat qiladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, milliy kino sanoatining barqaror rivojlanishi davlat tomonidan amalga oshirilgan islohotlar va prodyuserlik mahoratining uyg'unlashgan ta'siriga bog'liqdir. Milliy kino sohasidagi siyosiy va iqtisodiy islohotlar,

jumladan, moliyaviy qo'llab-quvvatlash, kinostudiyalar infratuzilmasini rivojlantirish, kino ta'limini kengaytirish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish kino mahsulotining sifatini oshirish va xalqaro maydonda tan olinishi uchun muhim asos yaratadi. Shu bilan birga, prodyuserlarning kreativ qaror qabul qilish qobiliyati, moliyaviy va tashkiliy mas'uliyati filmning muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, malakali prodyuser boshchiligidagi loyihalar tomoshabinlar qoniqishi va xalqaro kinofestivallarda tan olinishi bo'yicha yuqori ko'rsatkichlarga erishadi. Shu nuqtai nazardan, milliy kino rivojlanishining samarali strategiyasi prodyuserlik malakasini oshirish, davlat islohotlarini mustahkamlash va kino ta'limini rivojlantirishdan iborat kompleks yondashuvni talab qiladi.

Shu bilan birga, milliy kino mahsulotining sifatini oshirish va raqobatbardoshligini kuchaytirish uchun prodyuserlarning ijodiy va tashkiliy qobiliyatlarini mustahkamlash zarur. Davlat siyosati va moliyaviy qo'llab-quvvatlash prodyuserlarga ijodiy va strategik qarorlarni amalga oshirish imkonini beradi, bu esa kino sanoatining barqaror va sifatli rivojlanishiga xizmat qiladi.

Natijada, milliy kino sanoatining kelajakdagi rivojlanish strategiyasi prodyuserlik malakasi, islohotlar va ta'lim tizimi o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni mustahkamlashga qaratilgan bo'lishi lozim. Bu yondashuv nafaqat milliy kino mahsulotining sifatini oshiradi, balki xalqaro maydonda muvaffaqiyatga erishish imkonini ham beradi. Shu tarzda, milliy kino sanoati innovatsion, raqobatbardosh va barqaror tizim sifatida shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bekniyazova, G., & Karamatdinova, U. (2022). O'zbekistonda kino san'atining paydo bo'lishi hamda rivojlanishi. International Scientific-Online Conference Proceedings.

2. Ochilova, K. I. (2025). Development of theater and film arts in Uzbekistan in the post-independence years. *Eurasian Journal of History, Geography and Economics*, 41.
3. Khaitmatova, S. A. (2024). Actual tasks of modern film studies in Uzbekistan. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(6), 28-33.
4. Chaqqonov, J. S. (2025). Interpretation of national values in modern Uzbek cinema. *International Journal of Artificial Intelligence*, 647-650.
5. Abduqayumova, S. A. (2022). O'zbek kino publitsistikasining til xususiyatlari. *CyberLeninka*.
6. Karimova, N. (2020). Film industry in Uzbekistan and its contribution to social and economic development. *UNESCO*.
7. Nazarova, G. R. (2020). Contemporary Uzbek documentary films: Past, present and future. *JournalNX: A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, 6(11).
8. Akbarov, H. (1965). Yetuklik, o'zbek kinosining 30 yillik yo'li (1-45). Tashkent: Kino san'ati nashriyoti.
9. Sulaymonov, E. A. (2024). O'zbek tarixiy filmlarida kinooperatorlik san'atining rivojlanish bosqichlari (pp. 160-163). *Modern Science and Research*, 3(12).
10. Karimova, N. (2021). O'zbekiston kino san'ati (pp. 1-500). Tashkent: Kinochilar uyi.

**XALQ CHOLG'ULARIDA JAMOAVIY IJROCHILIK TURLARINI
SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY VA AMALIY JIHATLARI
MASALASIGA DOIR (O'ZBEKISTON MISOLIDA)**

**Firuz Abdurahimova,
O'zbekiston davlat konservatoriyasi
"Orkestr dirijorligi" kafedrasida professori,
O'zbekiston Respublikasi san'at arbobi**

Musiqiy ta'lim — bolalar va yoshlarning ma'naviy dunyosini shakllantirishda muhim o'rin tutadigan ta'limning ajralmas tarkibiy qismlaridan biridir. Bejizga "musiqqa so'z tugagan joydan boshlanadi", deb aytilmaydi. Darhaqiqat, fan va adabiyotning buyuk namoyandalari tomonidan musiqqa haqida bildirilgan fikrlar tinglovchilarda unga nisbatan qiziqish uyg'otadi hamda ularida musiqaning ulug'vorligi bilan bevosita muloqotga kirishish istagini shakllantiradi. O'zbekistonda musiqiy ta'limga o'tgan asrning 20-yillaridan boshlab alohida e'tibor qaratila boshlangan. Bugungi kunda bolalar 4 yoshdan boshlab maktabgacha ta'lim muassasalarida musiqqa cholg'ularida ijro etish bilan tanishmoqdalar; ushbu ishning samarasi sifatida ko'pgina ijrochilar, musiqashunos olimlar, kompozitorlar va dirijyorlardan iborat qator mashhur va nufuzli mutaxassislar avlodi voyaga yetdi. O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi huzurida Madaniyat ta'limi markazining tashkil etilishi va uning huzurida "Madaniyat ta'limi" ixtisoslashtirilgan jurnalining ta'sis etilganligi, shubhasiz, ta'lim jarayonlarining barcha bosqichlarida yanada chuqurlashishiga, mazkur sohada ilmiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa musiqqa sohasidagi kasbiy mahoratni yangi, yanada yuksak bosqichga ko'tarish imkonini beradi. Shu munosabat bilan, O'zbekistonda jamoaviy ijrochilik masalasi yuzasidan o'z mulohazalarimni bayon etishni maqsadga muvofiq deb bilaman. Zero, mazkur jarayon yosh avlodni tarbiyalash sohasidagi dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Ma'lumki, O'zbekistonda jamoaviy ijrochilik an'analari miloddan avvalgi davrlardayoq yuzaga kelgan. Ular o'rta asrlarning mashhur allomalari asarlarida nazariy jihatdan asoslab berilgan. Shubhasiz, qadim zamonlarda cholg'u ansamblarining paydo bo'lishiga sabab bo'lgan omillardan biri — musiqqa cholg'ularining yetarli darajada konstruktiv rivojlanganligi bo'lib, ular rang-barangligi hamda ma'lum ma'noda ijrochilik imkoniyatlarining mukammal-

ligi bilan ajralib turgan. Bu esa birgalikda ijro etish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratgan. O'sha davrlarda ansambllar turlarining xilma-xilligi ularning xalq hayotida marosimlar hamda turli bayram tantanalariga muvofiq ravishda faol qo'llanilganidan dalolat beradi. Ko'cha sozandalari chiqishlari, uy sharoitidagi musiqiy ijrochilik, og'zaki an'ana asosidagi professional jamoalar — bularning barchasi XX asrgacha bo'lgan davrda o'zbek cholg'u ijrochiligi madaniyatining tarkibiy qismi bo'lib kelgan.

1930-yillarda Markaziy Osiyo respublikalari, Qozog'iston va Ozarbayjonda nota yozuviga asoslangan musiqani ijro etishga moslashgan yangi turdagi ansambllar shakllana boshladi. Mazkur davrdan e'tiboran xalq cholg'ularida ijrochilikning ikki turi — og'zaki an'anaga tayanuvchi an'anaviy yo'nalish hamda nota yozuviga asoslangan akademik yo'nalish — birgalikda mavjud bo'la boshladi. Ushbu ikki yo'nalish repertuarida ham sezilarli tafovutlar kuzatiladi. Agar birinchi tur negizida ular vakillik qilgan xalqning og'zaki an'anadagi professional musiqasi va folklori yotgan bo'lsa, akademik ansambllar va orkestrlar repertuarida

asosan kompozitorlik ijodi, shuningdek, qayta ishlangan xalq musiqasi ustuvorlik qilgan. Aynan shu omil xalq cholg'ularida ijrochilik madaniyatini xalqaro miqyosga olib chiqishga xizmat qildi. Shunga qaramay, ijrochilikning yangi turi deyarli barcha respublikalarda joriy etilishi jarayonida murakkab va og'riqli kechdi hamda musiqashunoslar va ijrochi musiqachilarning muayyan qismi tomonidan e'tirozlarga sabab bo'ldi. Ayniqsa, 1950–60-yillarda Markaziy Osiyo, Qozog'iston va Ozarbayjonda mazkur jarayon keskin bahs-munozaralar bilan kechgan.

Biroq hayotning o'zi xalq cholg'ularida akademik ijrochilik yo'nalishining mavjud bo'lishi asosli va zarur ekanini ko'rsatdi. Uning ommaviy musiqiy ta'lim tizimida qo'llanilishi, turli ko'rinishdagi ko'p ovozli ansambllar va orkestrlarning shakllanishi hamda mahalliy yoshlar orasida jamoaviy ijrochilik madaniyatining rivojlanishi aynan shu jarayonning ijobiy natijasi bo'ldi.

Jamoaviy musiqiy ijrochilik — o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishning muhim shakllaridan biridir. U musiqiy dunyoqarashni sezilarli darajada kengaytiradi hamda musiqachi

uchun zarur bo'lgan qator sifatlarni shakllantiradi: nafaqat o'z ijrosini, balki birgalikdagi ijroni ham tinglay bilish, musiqiy asarning uyg'unlikdagi jarangini anglash va his etish ko'nikmasini rivojlantiradi. Shuningdek, u ijodiy faollik va tasavvurni rag'batlantiradi, o'z partiyasini ijro etishda burch va mas'uliyat hissini kuchaytiradi, hamjihatlik tuyg'usini tarbiyalaydi. Ansambl (orkestr) tarkibida ijro etish ritmik tuyg'uni rivojlantirish jarayonini samarali tashkil etish imkonini beradi, o'quvchida to'g'ri sur'at sezgisini shakllantiradi. Bu esa nafaqat jamoaviy, balki yakka ijrochilik faoliyatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ansambl ijrosi jarayonida jamoa a'zolari ijroning sinxronligini ta'minlashni o'rganadilar; bunda barcha ijrochilar tomonidan tovush va pauzalarning mutlaq aniqlik bilan bir vaqtda bajarilishi nazarda tutiladi. Mazkur sifat ijrochilar o'rtasida sur'at va ritmik pulsni yagona tarzda anglash va his etishga erishishga xizmat qiladi. Ansambl (orkestr)da ijro etish o'quvchi-musiqachining maxsus qobiliyatlarini jadal rivojlantiradi: musiqiy eshituv, ritm tuyg'usi, xotira, harakat-motor (texnik) ko'nikmalar takomillashadi. Uning jozibadorligi bois boshlang'ich bosqichda ijro

apparatini shakllantirish nisbatan oson va tabiiy kechadi;

o'quvchilar tovush hosil qilishning asosiy usullarini tabiiy ravishda o'zlashtiradilar, turli faktura turlari bilan tanishadilar. Shunday qilib, ansambl (orkestr)da ijro etishning ahamiyati nihoyatda kattadir. U ritmni his etish, faoliyatga ongli munosabatda bo'lish, mas'uliyatni anglash, nota yozuvini tez va puxta o'zlashtirish hamda musiqiy shakllarning tuzilishini tushunishga o'rgatadi. Bundan tashqari, u bolalar va yosh musiqachilar uchun nihoyatda qiziqarli bo'lib, ularda musiqaga bo'lgan muhabbat va mashg'ulotlarga intilish hissini kuchaytiradi. [1]

1996-yildan buyon har yili o'tkazib kelinayotgan xalq cholg'ulari ko'p ovoqli ansambl va orkestrlarining "Navro'z sadolari" festivali aynan shu maqsadlarga xizmat qilib, ma'rifiy-ta'limiy yo'nalishga ega. Loyiha har yili o'tkazilib, O'zbekistonda yil sayin xalq cholg'u ansambllari va orkestrlarining soni ortib borayotganini ko'rsatdi. Mazkur tadbirning asosiy vazifasi respublikada milliy cholg'ularda ijrochilikni faollashtirish, aholining musiqiy savodxonligini oshirish, bolalar va yoshlar o'rtasida intellektual rivojlanish hamda ma'naviy tarbiyani

kuchaytirishdan iboratdir. O'z faoliyati davomida festival ta'sir doirasini sezilarli darajada kengaytirdi: unda O'zbekistonning deyarli barcha viloyatlaridan 3 yoshdan 23 yoshgacha bo'lgan musiqachilar ishtirok eta boshladilar. Natijada nafaqat muvaffaqiyatli chiqishlar, yangi iste'dodlarning kashf etilishi va repertuarining boyishi ta'minlandi, balki respublikada yangi jamoalarning shakllanishiga ham zamin yaratdi. Ishtirokchilar geografiasining kengaygani alohida e'tirofga sazovordir. 2015-yildan boshlab loyiha xalqaro maqomga ega bo'ldi, chunki unga Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Mongoliya hamda Rossiya Federatsiyasi jamoalari ham qo'shildi.

Festivalni tashkil etish va uning tashabbuskori sifatida "So'g'diyona" davlat xalq cholg'ulari kamer orkestri ishtirok etdi. Ushbu tashabbus mamlakatimizda akkreditatsiyadan o'tgan xalqaro tashkilotlar tomonidan qo'llab-quvvatlandi: "Sog'lom avlod uchun" xalqaro nodavlat xayriya jamg'armasi va uning bosh direktori Svetlana Tursunhodjaevna Inamova, Shvetsariya Elchixonasi huzuridagi Shveysariya Hamkorlik Kengashi va uning rahbari

Mahbuba Sayidahmedova, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi, maktabgachava maktab ta'limi vazirligi. Keyinchalik, loyiha amalga oshirilishiga Birlashgan Millatlar Tashkiloti Axborot bo'limi hamda O'zbekiston Yoshlar ishlari agentligi ham jalb qilindi. Festival doirasida har yili milliy cholg'ularni o'qitish sohasida katta tajribaga ega yetakchi pedagoglar tomonidan ilmiy-amaliy seminarlar, konferensiyalar va mahorat darslari tashkil etiladi.

"Navro'z sadolari" festivalida ishtirok etish uchun arizalar soni ortgani sababli Tashkiliy qo'mita ushbu tadbirni ikki bosqichda o'tkazish qarorini qabul qildi: bir yilda — maktabgacha ta'lim muassasalari jamoalari va bolalar musiqa va san'at maktablari ansambllari hamda orkestrlari, keyingi yilda — ixtisoslashtirilgan san'at va madaniyat maktablari, kollejlari va oliy ta'lim muassasalarining jamoalari. Ushbu amaliyot o'zini oqladi. Ishtirokchilar Toshkentga, O'zbekiston Davlat konservatoriyasi Katta zalida sahnaga chiqish uchun kelishdan oldin, festivalning birinchi bosqichi o'tkaziladigan viloyatlarda saralash jarayonida qatnashadilar. Natijada eng yaxshi

jamoalar Toshkentga keladi. 2015–2016-yillarda festivalda bolalar musiqa va san'at maktablari, litsey va kollejaridan saralangan 77 jamoa ishtirok qilgan: shundan 27 tasi orkestr, 50 tasi ansambl bo'lib, jami 1132 nafar ishtirokchini birlashtirgan. 2017–2018-yillarda esa ishtirokchilar tarkibi 83 jamoani tashkil etdi, ulardan 31 tasi orkestr, 52 tasi ansambl bo'lib, jami 1332 kishini qamrab olgan. Ushbu kichik statistika shuni ko'rsatadiki, o'tgan vaqt davomida ishtirokchilar soni, shuningdek, orkestr jamoalari soni doimiy ravishda ortib bormoqda, bu musiqa va san'at maktablaridan boshlab san'at litsey va kollejariga qadar kuzatiladi. "Navro'z

sadolari" festivali nafaqat O'zbekistonda, balki butun Markaziy Osiyo mintaqasida musiqiy savodxonlikni oshirish va aholining umumiy madaniyatini rivojlantirish katalizatori sifatida xizmat qilmoqda.

Jamoaviy ijro, ansambl yoki orkestrda bo'lishidan qat'i nazar, qanchalik muhim ekanligi haqida men o'z fikrlarimni buyuk pedagog Vasiliy Aleksandrovich Sukhomlinskiy so'zlari bilan yakunlamoqchiman: birgalikda ijro etish "yodlash yoki eslab qolish uchun emas, balki fikrlash, bilish, kashf etish, tushunish, nihoyat, hayratlanish ehtiyoji uchun" bo'lishi kerak. [2]

Foydalangan adabiyotlar

1. Groznix P. A. "Jamoaviy ijrochilik o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishning bir shakli sifatida" [Matn] // Ta'limni rivojlantirish muammolari va istiqbollari: V Xalqaro ilmiy konferensiya materiallari (Perm shahri, 2014-yil mart). — Perm: Merkurij, 2014. — 150–151-bet.
2. Suxomlinskiy V. A. Tarbiya haqida. Moskva, 1982, 99-bet.

BADIY TA'LIM MILLIY TAJRIBA VA XALQARO AMALIYOT

**Oydin Abdullaeva,
O'zbekiston Respublikasi
Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi
Fan, ta'lim, madaniyat, sport
va yoshlar masalalari qo'mitasi
rais o'rinbosari, kompozitor, professor**

Badiiy ta'lim — insonning o'z xalqi va butun insoniyatga mansub badiiy madaniyatni o'rganish va o'zlashtirish jarayonidir. U barkamol shaxsni shakllantirish, uning ma'naviyatini yuksaltirish, ijodiy o'ziga xosligini namoyon etish, aqliy va hissiy salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim omillardan biri hisoblanadi.

Dunyoning yetakchi mamlakatlari qonunchiligida badiiy ta'lim tushunchasi hamda uning samarali faoliyat yuritishi uchun zarur bo'lgan omillar qonun darajasida mustahkamlab qo'yilgan.

Xususan, Moldova davlatining "Ta'lim to'g'risida"gi qonunida badiiy ta'lim tushunchasi batafsil yoritilgan. Unga ko'ra, badiiy ta'lim – milliy ta'lim tizimining ajralmas qismi hisoblanadi hamda ta'limning barcha bosqichlarini

qamrab oladi. Qonunga muvofiq, badiiy ta'lim amaliy, nazariy va ijodiy faoliyatni uyg'unlashtirgan holda turli dasturlar orqali barcha turdagi ta'lim muassalarida amalga oshiriladi. Shu orqali san'at sohasiga xos ta'lim natijalarini shakllantirish, rivojlantirish va takomillashtirish ta'minlanadi.

Ukraina davlatining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuniga ko'ra, "badiiy ta'lim – faol ijodiy faoliyat jarayonida maxsus ko'nikmalar, estetik tajriba va qimmatli yo'nalishlarni egallash, shaxsning kasbiy, xususan, ijro mahoratiga oid bilimlarni o'zlashtirishni ta'minlaydi, shuningdek, u shaxsning professional badiiy va ijodiy o'zini anglashi hamda san'atning turli sohalari bo'yicha malakasini oshirishi talab etiladi" degan ta'rifni ko'rish mumkin.

Moldova, Ukraina, Fransiya, Italiya, Ispaniya, Rossiya davlatlarining milliy qonunchiligida badiiy ta'lim tizimidagi ta'lim bosqichlariga alohida e'tibor qaratilgan. Ularda ta'lim bosqichlari huquqiy-me'yoriy jihatdan quyidagicha belgilangan:

- boshlang'ich badiiy ta'lim;
- ixtisoslashtirilgan badiiy ta'lim;
- professional badiiy ta'lim;
- oliy badiiy ta'lim.

Moldovaning milliy qonunchiligida "qo'shimcha badiiy ta'lim" tushunchasi ham belgilangan. Bu ta'lim turi san'atning muayyan yo'nalishini o'rganish qobiliyatiga ega va san'atga qiziqish bildirgan bolalar uchun mo'ljallangan. Uning asosiy vazifasi rasmiy umumta'limni kengaytirish va to'ldirish, shuningdek, bolaning ko'nikma va ijodiy salohiyatni rivojlantirishdan iborat.

Shuningdek, Moldova davlati qonunchiligida badiiy ta'limni tashkil etish masalalari atroflicha yoritiladi. Unga ko'ra, badiiy ta'limning barcha turlari bo'yicha ta'lim standartlari Ta'lim vazirligi hamda **badiiy ta'limga ixtisoslashgan** universitet va universitetgacha bo'lgan bo'g'in professor-o'qituvchilari va o'quv

markazlari ishtirokida ishlab chiqiladi. Ta'lim vazirligi badiiy ta'lim sohasidagi ta'lim siyosati va uning **o'ziga xos xususiyatlarini** hisobga olgan holda ishlab chiqish va amalga oshirish, shuningdek, badiiy ta'limning har bir toifasiga mos ta'lim strategiyalarini amalga oshirishni ta'minlaydi.

Shu bilan birga, Moldova qonunchiligida badiiy ta'limning ixtiyoriy ekani alohida ta'kidlangan. Unga muvofiq, ta'lim muassasalariga o'quvchi va talabalarni qabul qilish tegishli sohadagi qobiliyatlarni baholash yo'li bilan tanlov asosida amalga oshirilishi huquqiy jihatdan mustahkamlangan.

Jahon davlatlari qonunchiligida badiiy ta'limning o'ziga xos xususiyatlari mavjud ekani ta'kidlanadi. Shu bois, badiiy ta'lim sohasida yagona davlat siyosatini yuritish maqsadida **san'atga ixtisoslashgan oliy badiiy ta'lim kengashini** tuzish vazifasi belgilangan. Shu bilan bog'liq ravishda, badiiy ta'limga oid turli fan dasturlarining asosiy jihatlari hukumat tomonidan yangilanib turishi mumkin. Badiiy ta'lim yo'nalishlariga oid ta'lim standartlari va o'quv dasturlari san'atga **ixtisoslashgan Oliy Kengashning** hisoboti asosida Ta'lim

vazirligi tomonidan qayta ko'rib chiqiladi. Bu jarayonda o'quv dasturlarining yangilanishi natijasida badiiy ta'lim yo'nalishlarining **asosiy xususiyatlari** saqlanib qolishi shart ekani alohida ko'rsatilgan.

Badiiy ta'limning o'ziga xos xususiyati o'quv-tarbiyaviy jarayonning kompleks va ijodiy tabiati bilan belgilanadi. Uning asosiy xususiyati tasviriy, musiqiy, adabiy va plastik ifodaviylikka doir qonuniyatlarni amaliy tarzda o'zlashtirishdan iborat. Bu jarayonda o'zlashtirish darajasi qonunqoidani bilish bilan chegaralanmay, balki emotsional tajriba orqali g'oyani badiiy obrazga aylantirish yo'li bilan amalga oshiriladi. Shu bois, badiiy ta'lim ko'pincha yakka tartibdagi mashg'ulotlar shaklida o'tkaziladi, bu esa har bir ta'lim oluvchiga individual yondashuv talab etilishini taqozo qiladi. Zotan, insonning olamni hissiy idrok etish va to'g'ri tushunish qobiliyatini rivojlantirish, estetik g'oyalar, tushunchalar, did va e'tiqodni shakllantirish badiiy ta'limning mohiyatini belgilaydi.

Fransiya davlatining milliy qonunchiligida san'atga ixtisoslashgan oliy badiiy ta'lim kengashi tarkibi alohida

ko'rib chiqilgan. Unga ko'ra, oliy kengash tarkibi davlat va mahalliy hokimiyat organlari vakillari hamda mamlakatning ko'zga ko'ringan yetuk ijodkor ekspertlaridan tashkil topadi. Shuningdek, unga Madaniyat vazirligi va Ta'lim vazirligi birgalikda rahbarlik qiladi. Kengash har yili o'z faoliyati va badiiy-madaniy ta'limning holati to'g'risida hisobot tuzadi va uni keng jamoatchilikka e'lon qiladi.

Fransiyaning "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida badiiy ta'limning mazmuniga ham alohida e'tibor qaratiladi. Xususan, badiiy ta'lim jarayonida o'tkaziladigan mashg'ulotlar davomida talabalarga badiiy ijod uchun mualliflik huquqi yoki turdosh huquqlar bilan himoyalangan asarlarni noqonuniy ravishda yuklab olish va tarqatish qonunga xilof ekani, bunday harakatlar uchun jinoiy javobgarlik mavjudligi tushuntiriladi. Shuningdek, badiiy ijod jarayonida mualliflik masalalari, unga oid huquq va majburiyatlar haqida bilim va ko'nikmalarni shakllantirish vazifalari ham belgilab qo'yilgan.

Jahon davlatlari qonunchiligida badiiy ta'lim rasmiy va uzluksiz xarakterga ega ekani belgilangan bo'lib, u

san'at va umumiy ta'limga xos tarkibiy qismlarni uyg'unlashtirgan holda amalga oshiriladi. Shu bilan birga, insonning butun hayoti davomida izchil va kompleks tarzda uzluksiz ta'lim olish zarurati ham alohida ta'kidlangan.

1980-yil 27-oktabrda YUNESKO tomonidan tasdiqlangan **“Ijodkorlarning maqomi to'g'risida”**gi xalqaro hujjatda badiiy ta'lim san'at amaliyotidan ajralmasligi alohida ta'kidlangan. Unda badiiy ta'lim faqat nazariy bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, teatrlar, san'at ustaxonalari hamda teleradiokompaniyalar kabi madaniyat muassasalarida bevosita ijodiy muhitda, amaliy jarayon bilan uyg'un holda olib borilishi lozimligi belgilab qo'yilgan.

2006-yil YUNESKO tashabbusi bilan o'tkazilgan badiiy ta'lim bo'yicha Xalqaro konferensiya yakunlari asosida qabul qilingan **“Badiiy ta'lim yo'l xaritasi”**da muzeylar, konsert zallari, madaniyat markazlari, badiiy san'at galereyalari va teatr kabi madaniyat tashkilotlari insonlarning madaniyat va san'at sohasiga oshno bo'lishida asosiy manba hisoblanishi ta'kidlangan.

Binobarin, badiiy ta'lim jarayonida egallangan bilim va ko'nikmalar

madaniyat muassasalari faoliyatida amaliy ijodiy mahsulot sifatida namoyon bo'lishi orqali badiiy ta'limning asosiy maqsad va vazifalari ro'yobga chiqadi.

Ta'kidlash joizki, so'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning tashabbusi bilan mamlakatimizda badiiy ta'limni rivojlantirish va takomillashtirish uchun keng imkoniyatlar yaratildi. Xususan, mazkur sohada oliy ta'lim muassasalarining soni sezilarli oshdi.

Jumladan, yangidan tashkil etilgan badiiy ta'lim tashkilotlari qatoriga Yu.Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati instituti, B.Zokirov nomidagi Milliy estrada san'ati instituti, O'zbekiston davlat konservatoriyasining Nukus filiali, O'zbekiston davlat xoreografiya akademiyasi hamda uning Urganch filiali kiradi. Shuningdek, davlat rahbarining tegishli qaroriga muvofiq, Buxoro, Qarshi, Namangan va Urganch shaharlarida Xoreografiya akademiyasi huzurida ixtisoslashtirilgan boshlang'ich raqs san'ati maktab-internatlari tashkil etildi.

Bundan tashqari, Nukus shahrida opera va baxshichilik san'atiga ixtisoslashtirilgan maktab-internat hamda

Farg'ona shahrida ixtisoslashtirilgan maqom maktab-internati faoliyati yo'lga qo'yildi. Bu muassasalar sohaning barcha bosqichlarida malakali kadrlar tayyorlashni ta'minlaydi va badiiy ta'limni milliy ta'lim tizimida mustaqil yo'nalish sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Badiiy ta'lim insonning ma'naviy va ijodiy rivojlanishida muhim omil bo'lib, uning huquqiy va institutsional asosini mustahkamlash zarur. Dunyoning yetakchi davlatlari tajribasi shuni ko'rsatadiki, badiiy ta'limning barqaror va samarali faoliyat yuritishi uchun uning qonunchilik, tashkiliy va metodologik jihatlari qonun darajasida belgilanishi lozim.

O'zbekistondagi so'nggi islohotlar sohaning barcha bosqichlarida izchil rivojlanishini ta'minlab, malakali kadrlar tayyorlash va badiiy ta'limning mustaqil maqomini belgilash imkonini yaratdi. Shu munosabat bilan, milliy qonunchilikka "badiiy ta'lim" tushunchasini alohida huquqiy kategoriya sifatida kiritish, sohaning huquqiy va institutsional asosini mustahkamlash hamda uni xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirish juda dolzarb vazifa hisoblanadi. Bu esa nafaqat san'at sohasining rivojlanishi, balki barkamol, estetik va ijodiy salohiyatga ega avlod tarbiyasida ham muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

SALOHIYAT MAYDONI

Meliqo'ziyev Iqbol,
Toshkent shahridagi "S.A.Gerasimov nomidagi
Butunrossiya davlat kinematografiya universiteti"
filiali direktori, san'atshunoslik fanlari bo'yicha
falsafa doktori (PhD), professor

Annotatsiya: Ushbu maqolada, S.A.Gerasimov nomidagi Butunrossiya davlat kinematografiya universitetining Toshkent shahar filiali va unda amalga oshirilayotgan ta'lim jarayonlari hamda talabalarning ta'lim yo'nalishida olib borayotgan ishlari xususida so'z boradi.

Kalit so'zlar: operator, rejissyor, mutaxassis, festival, tanlov, film, prodyuser, ssenarist.

Аннотация: В этой статье речь пойдет о Ташкентском филиале Всероссийского государственного университета кинематографии имени С.А. Герасимова, а также о процессе обучения и работе студентов в рамках учебного процесса.

Ключевые слова: оператор, режиссёр, специалист, фестиваль, конкурс, фильм, продюсер, сценарист.

Abstract: This article discusses the Tashkent branch of the All-Russian State University of Cinematography named after S.A. Gerasimov, the educational processes being carried out there, and the work students are undertaking in their educational direction.

Keywords: operator, director, specialist, festival, competition, film, producer, screenwriter.

Kirish. Toshkent shahrida Rossiya Federatsiyasining hukumatlararo "S.A. Gerasimov nomidagi Butunrossiya davlat kinematografiya instituti" filiali kelishuviga asosan 2021-yilning 1-oktabridan o'z faoliyatini boshlagan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **USULLAR.** S.A.Gerasimov nomidagi Butunrossiya davlat kinematografiya instituti filialining ijodiy 2021-yil 28-avgustdagi PQ-5238-son qarori hamda O'zbekiston Respublikasi va

jarayonlaridagi rivojlanishida Klebanov Igor Smenovich, Kleymenova Olga Konstantinovna, Marusenkov Vyacheslav Valentinovich, Zveginseva Yekaterina Aleksandrovna, Kosinova Marina Ivanovna, Shadrina Marianna Vitalevna, Verba Vera Alekseyevna, Magar Yelena Yevgenevna singari xorij mutaxassislar va Agishev Odelsha Aleksandrovich, Ishmuxamedov Elyor Muxitdinovich, Razikov Yusup Suleymanovich, Tashmatov Mansur Ganiyevich, Nasimov Xilol To'liqunovich, Sagdullayev Rustam Abdullayevich, Kaminskiy Mixail Davidovich, Mirxadiyev Karim Xusanovich, Muxamedova Tamila Suxrobovna, Shaxobiddinov Ayub Shopatxiddinovich, Kopadze Veysal Oybek o'g'li, Arustamyan Yana Yurevna, Petruksina Natalya Mixaylovna, Tuxliyeva Gavxar Nurislamovna, Maxmudova Sevara Irisaliyevna, Vixrova Irina Dmitriyevna, Muxammedova Regina Suxrobovna, Yusupova Venera Ismetovna kabi zabardast soha mutaxassislari munosib hissa qo'shib kelmoqda. Ularning say-harakati bilan talabalar dastlab kichik roliklar so'ngra katta hajmdagi filmlarni suratga olishga kirishib sovrinli o'rinlarga erishib kelmoqda.

NATIJARAR VA MUNOZARA.

Filialga 2024-yilning 16-iyulidan qisqa muddatlarda homiylik mablag'i hisobidan o'quv ovozi yozish studiyasi, o'quv montaj xonasi, fotopavilon, kinopavilyonlar ishga tushirildi hamda bino-inshootni yangi o'quv yiliga tayyorlash bo'yicha tashkiliy ishlar bilan shug'ullanib, hududdagi bannerlarni yangilab, filialni universitet filiali sifatida qayta ro'yxatdan o'tkazish ishlarini amalga oshirilibgina qolmasdan, o'tgan yillar davomida ushbu dargoh professor-o'qituvchilari hamda talabalari Respublika va xalqaro miqyosidagi turli tanlov va festivallarda faol ishtirok etib, qator yutuqlarni qo'lga kiritdi. Dargohning talaba yoshlari mamlakatimizda kechayotgan jarayonlar, bugungi kunning dolzarb muammolariga bag'ishlangan qator rolik, qisqa metrajli filmlari bilan mutaxassislar e'tiboriga tushib, tomoshabinlar ma'naviyatini yuksaltirishga munosib hissa qo'shib kelayotgani quvonarli albatta. Mazkur izlanishlar natijasida ustozlar ko'nikmalari talabalar amaliyot jarayonlarida o'z ifodasini topdi.

O'zbekistonda birinchi yagona kino mutaxassislarini tayyorlovchi "S.A. Gerasimov nomidagi Butunrossiya davlat kinematografiya universiteti" xorijiy filial 2024-yil 17-iyuldan boshlab ya'ni to'rt oy

davomida tayyorgarlik ko'rib, 2024-yil 28-dekabr kuni Rossiya Federatsiyasining Ta'lim va fanni nazorat qilish federal xizmati 2577-sonli buyruq bilan Rossiya Federatsiyasining Ta'lim va fanni nazorat qilish federal xizmati tomonidan filial xalqaro akkreditatsiyadan o'tkazildi.

Hozirgi kunda talabalar xalqaro diplom olish huquqiga ega. 2025-yil 29-may kuni Rossiya Federatsiyasi madaniyat vaziri Olga Borisovna Lyubimova Toshkent shahridagi S.A. Gerasimov nomidagi BDKU filialiga tashrif buyurdi.

Tashrif doirasida filial tarixida ilk bor "Kinooperatorlik mahorati" kafedrasida dotsenti, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan

madaniyat xodimi Yusuf Roziqov ijodiy ustaxonasi 7 nafar talaba "Kinorejissyorlik" qo'shimcha ta'lim dasturi bo'yicha kasbiy qayta tayyorlov

diplomlarini tantanali topshirish marosimi bo'lib o'tdi.

Bunday jadal rivojlanishning asosiy omili sifatida ustoz-shogird an'alaridan unumli va ijodiy foydalanish uchun zaruriy sharoitlar yaratish, professional mutaxassislar o'rtasida aloqalarni yangi tamoyillarga ko'ra tatbiq etish, xorij universitetlari tajribasidan unumli foydalanish kabi jihatlarni ko'rsatish mumkin. Shuni aytish o'rinli, yuqorida aytib o'tilgan talabalarni kasb sirlarini yanada puxta o'rganishlarida amalga oshirilayotgan ishlar talaygina. 2025-yil 24-yanvar kuni BDKU Toshkent filiali direktori I.Meliqo'ziyev va "O'zbekfilm" kinokonserni direktori B.Muxamedov o'rtasida hamkorlik memorandumi imzolandi. Ushbu memorandumga muvofiq, "O'zbekfilm" kinostudiyasining pavilyonlarida 1-2 kurs Kinooperatorlik ta'lim yo'nalishi talabalarining ijodiy kurs ishlari uchun maxsus dekoratsiyalar qurish rejalashtirilgani, hozirda 2025-yil 8-fevral

holatiga 1-kurs Kinooperatorlik ta'lim yo'nalishi kurs ijodiy ishlarining maxsus dekoratsiyasi tayyor holatga olib

kelinmoqda.

"O'zbekfilm"ning zamonaviy moddiy-texnika bazasidan kerakli kamera, chiroqlar, rekvizit va film qahramonlari uchun maxsus liboslar tanlanib tasvirga olish ishlari uchun ijodiy tayyorgarlik ishlari olib borilmoqda. Chunki, ta'limda talabalarni amaliy darslarda ko'proq tasvirga olish maydonlarida o'tkazishlari hamda tushunib kuzatishlari yaxshi natijalarga olib keladi.

Xalqaro darajada Moskva shahrida bo'lib o'tgan "Oila davrasida" oilaviy va bolalar 19-Xalqaro kinofestivalida dramaturgiya fakulteti talabasi Murotov Mirtemir maxsus mukofot bilan taqdirlandi.

Ssenariynavislik fakulteti talabalari Sanjar Murodshayxov va Doniyor G'aniyev tomonidan ishlangan "Kimono" qisqa metrajli filmi "Budem jit" XIII

Xalqaro Moskva kinofestivalida eng yaxshi ssenariy uchun maxsus mukofotga sazovor bo'ldi;

Prodyuserlik fakultetining 4-kurs talabasi Ibragimov Adadiy Rossiya Federasiyasida O'zbekiston va Rossiya o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashga qaratilgan xalqaro loyihada ishtirok etdi. Loyiha doirasida Ibragimov Adadiy VIII chaqiriq Davlat Dumasidagi "Yedinaya Rossiya" fraksiyasi rahbari o'rinbosari Alena Igorevna Arshinova tomonidan sertifikat bilan taqdirlandi;

Rossiya Federatsiyasining Moskva shahrida bo'lib o'tgan 1-Moskva kinofestivali "Yevraziya"da talabamiz Nazarov Sherzod "Вы чье старичье" nomli hujjatli filmi bilan tanlovning eng yaxshi hujjatli filmi uchun Gran-pri mukofotiga sazovor bo'ldi;

44-Xalqaro talabalar festivali doirasida hujjatli film "Ptisa" Roman Karmen nomidagi qo'llab-quvvatlash fondi mukofoti bilan taqdirlandi;

Rossiya Federatsiyasining Krasnodar shahrida bo'lib o'tgan "Molodoy kinovek" XX Xalqaro havaskor va professional filmlar kinofestivalida rejissyor va ssenariy muallifi Alisher Karimov tomonidan yaratilgan film "Eng

yaxshi badiiy film" nominatsiyasida 1-o'rinni egalladi;

Rossiya Federasiyasida bo'lib Xalqaro bolalar-yoshlar ijodiyoti festivali "Derjava Rerixov" doirasida dramaturgiya fakulteti talabasi Pulatova Maryam Javlonovna tomonidan tayyorlangan "Yunost Vostoka" she'riy to'plami "Literaturnoye tvorchestvo" nominatsiyasi bo'yicha 2-o'ringa sazovor bo'ldi;

Toshkent BDKU filiali talabalari "Derjava Rerixov" Xalqaro bolalar-yoshlar ijodiyoti festivalida "Multimedia" nominatsiyasi bo'yicha II-darajali laureatlar deb topildi;

"O'zbekligim-o'zligim" NNT va S.A.Gerasimov nomidagi Butunrossiya davlat kinematografiya universitetining Toshkent filiali (VGIK) xamkorligidagi yangi loyihada;

Toshkent BDKU filiali talabalari o'rtasida milliy qadriyatlarni targ'ib qilish, o'zbek madaniyatining o'ziga xos jihatlarini yangicha rakursda ko'rsatib berish maqsadida "MEN-O'ZBEKMAN!" mavzuida film va videoroliklar tanlovini e'lon qilinib, Respublika miqyosida bo'lib o'tgan "Men o'zbekman" videofilmlar tanlovida Tursunov Muminjon Ismatulla o'g'li nufuzli 1-o'rinni egalladi.

Ijodiy yutuqlarda dargohning tajribali va taniqli soha mutaxassislari – Ishmuxamedov Elyor, Razikov Yusup, Xamidulla Xasanov, Ayub Shaxabiddinov, Mirxadiyev Karim, Xilal Nasimovlarning xizmatlari katta. Chunki ayni ularning tashabbusi, amaliy ko'rsatmalari natijasida prodyuserlik fakultetining sirtqi ta'lim 4-kurs talabasi Abdullayev Akromalining "Jarakudug mo'jizasi" filmi xalqaro miqyosida "La Bohème" kinofestivalida birinchi o'rinni, 2024-yil 25-29 noyabr kunlari Rossiya Kinematografistlar uyushmasi tomonidan Moskva shahrida "MI" Xalqaro yoshlar kinofestivali bo'lib o'tdi. Ushbu Festival doirasida "Jarakudug mo'jizasi" filmi diplom bilan taqdirlandi.

Talabalardagi mahorat, intilish sohaga qiziqish olib borilayotgan dars mashg'ulotlarida o'z ifodasini berib, oldimizga soha uchun qilinadigan ishlarni ilg'ashimizga tutki beradi desak adashmaymiz.

Hozirgi kunda filialda Rossiya, Qozog'iston, Tojikiston, Janubiy Koreya va Belarussiyadan kelgan 17 nafar xorijiy talabalar tahsil olmoqda. Ularning ko'pchiligi nufuzli xalqaro kinofestival-larda ishtirok etmoqda. Sirtqi ta'lim shaklida tahsil olayotgan talabalar esa

mahalliy hamda koproduksiya doirasidagi yirik kinoloyihalar ustida ish olib bormoqda.

Yaqindagina "Prodyuserlik" ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi Shahobiddinov Sadriddin o'zining birinchi prodyuserlik ishi bo'lgan "Maslahat oshi" qisqa metrajli badiiy filmi suratga oldi. Filmida talaba nafaqat prodyuser, balki operator sifatida ham bilim ko'nikmalarini namoyish etib mutaxassislardan tomonidan ijobiy tassurotlarga ega bo'ldi. Ma'lumki, ssenariyda asosiy mavzu o'zbek xalqining o'ziga xos an'analari, urf-odatlarini zamirida voqealarni oshkor qiladi. Voqealar ketma-ketligi, chiroq bilan ishlash, aktyorlar yirik planda va umumiy planda tasvirlanishi tomoshabinni bir nafasda filmni tomosha qilishiga muvaffaq bo'ladi. Natijada ustozlari maslahati olgan bilimlari doirasida keyingi ijodiy jarayonga talaba hozirlik ko'ra boshlaydi.

Bu kabi talabalarning ijodiy ishlari e'tiborni tortadi. Masalan "Qanday tarbiya beryapmiz"? mavzusida olingan rolikda talabalar bugungi kunning dolzarb mavzularidan biri bo'lgan uyali qo'l telefoni sabab o'zaro insonlar o'rtasida yo'qolib borayotgan mehr-oqibat, e'tibor kabilarga ahamiyat beradi.

Ushbu ijtimoiy videorolikni ko'rib, beixtiyor ulug' ajdodimiz Abdurauf Fitratning quyidagi so'zlari yodga tushadi, "Xalqning aniq maqsad sari harakat qilishi, davlatmand bo'lishi, baxtli bo'lib izzat-hurmat topishi, jahongir bo'lishi yoki zaif bo'lib xorlikka tushishi, baxtsizlik yukini tortishi, e'tibordan qolib, o'zgalarga tobe va qul, asir bo'lishi ularning o'z ota-onalaridan bolalikda olgan tarbiyalariga bog'liq".

Shunday ekan, bebaho madaniyatimizni asrab-avaylashga, ta'lim-tarbiyaga, farzandlarimiz kelajagiga befarq bo'lmaylik. Tasvirga olish texnikalarning zamonaviylashuvi operator mahoratini yanada yuqori darajaga olib chiqish bilan birga, texnik muammolarni

yechishda ham katta rol o'ynamoqda. Turli yetakchi kompaniyalar tarafidan ishlab chiqarilayotgan, operatorlar uchun yordamchi texnologiyalar bir biridan shunisi bilan farq qiladiki, har bir kompaniya o'z mahsulotining tez yig'ilishi, boshqaruv qulayliklari, funksional jihatlariga katta e'tibor qaratmoqda.

S.A. Gerasimov nomidagi Butunrossiya kinematografiya universiteti Toshkent shahar filiali talabalarining olgan bilim ko'nikmalarini yanada mukammallashtirish borasida amaliyotlari Moskva shahridagi BDKUda yo'lga qo'yilgan. Bu talabani maqsadlari yo'lida amalga oshirmoqchi bo'lgan ijodiy ishlarini rivojiga xizmat qilishi tabiiy xol.

2025-yil 2–14 fevral kunlari “Kinooperatorlik” ta’lim yo‘nalishi 2-kurs talabalari dosent X.B.Xasanov boshchiligida amaliyot o‘tashib, mashg‘ulotlar va darslarni professorlar M.L.Agranovich va I.S. Klebanovlar saboqlaridan olishdi.

Bu borada talabalar mashhur kinooperatorlar, rejissyorlar ijod maktablaridan o‘ziga xos qiziqarli shu bilan birga operatorlik kasbiga hissa qo‘shib kelayotgan ustozlar ijodiy ishlarini ko‘rib xulosa qilishga, vazifalarni aniq va maqsadli bajarishga erishish yo‘lida ustozshogird an‘analari asosida ko‘nikmalarni olib qaytishdi. Shuning uchun ham biz doim talabaning kelajagi, ertasi uchun muhim rejali ishlarni amalga oshirishi uchun harakat qilamiz. Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyevning 2025-yil 14-fevral kuni Ko‘ksaroy qarorgohida yoshlar bilan o‘tkazgan ochiq muloqoti mamlakatimizda yoshlarga oid davlat siyosatining izchil va strategik yo‘nalishda olib borilayotganini yaqqol namoyon etdi.

Ushbu uchrashuv yosh avlodni yangi marralar sari ruhlantirish, ularning intellektual, kasbiy va ijodiy salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarishga qaratilgan muhim siyosiy-ma’naviy ahamiyatga ega voqea sifatida e’tirof etiladi.

Ayniqsa, Prezidentimizning “Biz serg‘ayrat yoshlarimizga ishonganimiz uchun o‘z oldimizga katta-katta maqsadlar qo‘ymoqdamiz, marrani baland olmoqdamiz”, degan fikrlari yoshlarda yuksak mas’uliyat, vatanparvarlik va kelajakka ishonch tuyg‘ularini mustahkamlashga xizmat qiladi. Mazkur siyosiy g‘oya ta’lim muassasalarida olib borilayotgan ilmiy, ma’naviy-ma’rifiy va ijodiy faoliyat bilan uzviy uyg‘unlashgan holda, yoshlarning har tomonlama barkamol shaxs sifatida shakllanishiga mustahkam ilmiy-pedagogik asos yaratadi.

Shu nuqtai nazardan, oliy ta’lim muassasalarida amalga oshirilayotgan ilmiy va tarbiyaviy faoliyatlar davlat

siyosatining amaliy ifodasi sifatida yoshlarning ijtimoiy faolligi, kasbiy yetukligi hamda ijodiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Bu esa, o'z navbatida, mamlakat taraqqiyoti va jamiyat barqarorligining muhim omili sifatida strategik ahamiyat kasb etadi.

Filial faoliyati tarixida ilk bor Ilmiy kengash tashkil etildi va uning faoliyati doirasida muhim ilmiy-tashkiliy bosqichga qadam qo'yildi. Jumladan, Ilmiy kengash faoliyatida ilk marotaba professor-o'qituvchilarga "dotsent" ilmiy

unvonlari berilishi amaliyoti yo'lga qo'yildi. 2025-yil 13-iyun kuni BDKU Toshkent filialida ilmiy faoliyat tarixida muhim bosqich boshlandi. Mazkur sana filialda ilmiy salohiyatni oshirish, ilmiy-pedagogik kadrlar faoliyatini rag'batlantirish hamda oliy ta'lim tizimida ilmiy an'analarni mustahkamlash yo'lidagi muhim voqea sifatida qayd etildi. Xususan, Ilmiy kengash faoliyati doirasida bir guruh professor-o'qituvchilarga Oliy attestatsiya komissiyasi tomonidan ilk bor "dotsent" ilmiy unvoni berildi.

№	Ф.И.О.	Ilmiy unvon
1.	<i>(Mixail Davidovich Kaminskiy)</i>	dotsent
2.	Karim Xusanovich Mirxadiyev	dotsent
3.	Tamilla Suxrobovna Muxamedova	dotsent
4.	Rustam Abdullaevich Sagdullaev	dotsent
5.	Olga Viktorovna Volodina	dotsent
6.	Toxir Samandarovich Saidov	dotsent
7.	Ayub Shopatxiddinovich Shahobiddinov	dotsent
8.	Nozim Turobovich Tulyaxodjaev	dotsent
9.	Yusuf Suleymanovich Roziqov	dotsent

Ushbu jarayon filialda ilmiy faoliyatni institutsional rivojlantirish, ilmiy kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish hamda xalqaro akademik mezonlarga mos ilmiy muhitni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ilmiy-pedagogik yondashuv asosida olib borilayotgan mazkur ma'naviy-ma'rifiy ishlar yoshlarning nazariy bilimlarini amaliy va ijodiy faoliyat bilan uyg'unlashtirishga zamin yaratadi. Xususan, turli millat vakillari tahsil olayotgan ko'p madaniyatli ta'lim muhitida mushoira kechalari, atoqli adiblar tavalludiga bag'ishlangan ijodiy uchrashuvlar va adabiy-ma'rifiy tadbirlar o'tkazilib, ularda talabalar she'r, monolog va baytlar ijrosi orqali o'z ijodiy salohiyatini namoyon etmoqda.

Xulosa qilib aytganda, filialda amalga oshirilayotgan ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar yoshlarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish hamda ta'lim jarayonida tarbiyaviy yondashuvni

kuchaytirishda muhim ilmiy-pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Mazkur faoliyatlar ta'lim va tarbiyaning uzviyligini ta'minlab, talabalarda kasbiy mas'uliyat, estetik tafakkur va ijtimoiy faollikni shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, ushbu jarayonlar yoshlarning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarish, ularning shaxsiy va kasbiy rivojlanishini kompleks qo'llab-quvvatlash hamda zamonaviy oliy ta'lim muassasasida barqaror ma'naviy-ijodiy muhitni shakllantirishga zamin yaratadi.

Natijada, filialning ilmiy va ijodiy faoliyati uyg'unlashgan holda rivojlanib, uning akademik nufuzi va ijtimoiy ahamiyati izchil ortib bormoqda.

Professional kadrlarni yetishtirishda katta kuch, birdamlik va albatta maqsad samarali natija beradi. Albatta mehnatsevar jamoaning bu yo'lda sabot bilan harakat qilib, soha mutaxassislarini yetishtirib chiqishiga intiladi.

Foydalangan adabiyotlar

1. Abulqosimova X. Kinoteleradio tarixi va nazariyasi –T.: TDSI, 2008.
2. Akbarov X. Kinoteledramaturgiya: nazariya va amaliyot –T.: Ilm-ziyo, 2009.
3. Golovnya A.D. Masterstvo kinooperatora. Moskva 1964.
4. Ismoilov A. Kinooperatorskoye masterstvo – T. 2004.
5. Meliqo'ziyev I. Kinoteleoperatorlik mahorati T. 2018
6. Filialning hisobotlaridan hamda VGIK Tashkent internet, telegramm bot kanallaridan foydananildi- T.2026.

MUSIQIY TA'LIMNING MILLIY CHOLG'ULARI YO'NALISHI BO'YICHA O'QITISHDA KREATIV YONDASHUV

Odiljon Nazarov,
O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan artist,
O'zDK professori

Annotatsiya: Ushbu maqolada milliy cholg'ularda o'qitishning quyi va o'rta bo'g'inida milliy cholg'ularda o'qitishda kreativ yondashuv haqida so'z yuritilgan. Unda zamonaviy musiqiy ta'limda mavjud ayrim jihatlar tahlil qilinib, bir qancha takliflar bayon etilgan.

Аннотация: Аннотация: В статье рассматривается креативный подход к обучению игре на национальных инструментах в начальном и среднем звене обучения. В ней анализируются некоторые аспекты современного музыкального образования и даётся ряд предложений.

Annotation: This article discusses the creative approach to teaching national instruments at the lower and middle levels of education. It analyzes some aspects of modern music education and presents a number of proposals.

Kalit so'zlar: musiqiy ta'lim, takomillashtirish, cholg'u ijrochiligi, milliy cholg'ular, kreativ, dastur, pedagogik texnologiya

Ключевые слова: музыкальное образование, совершенствование, инструментальное исполнительство, народные инструменты, креативность, образовательная программа, педагогические технологии.

Key words: musical education, improvement, instrument performance, national instruments, creative, program, pedagogical technology

Bugun mamlakatimizda yo'nalishlarida sifatli ta'lim berib hukumatimiz tomonidan uzluksiz musiqiy kelinmoqda. [1]

ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, ta'lim sifatini oshirish maqsadida bir qancha qaror va hujjatlar qabul qilinib katta hajmdagi ishlar amalga oshirilmoqda. Uzluksiz musiqiy ta'lim tizimining quyi va o'rta bosqichlarida yoshlarga musiqaning barcha Bilamizki, musiqiy ta'limda, ayniqsa cholg'u ijrochiligi yo'nalishi (milliy cholg'ular, fortepiano, skripka, damli cholg'ular) bo'yicha dars mashg'ulotlari yakka tarzda olib boriladi. Sababi, cholg'ularga o'rgatish amaliy mashg'ulotlar shaklida olib borilishidir, albatta. Bugungi kunda musiqiy ta'lim

belgilangan dastur va talablar asosida olib borilsa-da, cholg'ularga o'rgatishda darslar har bir mutaxassisning muayyan cholg'uda o'qitish bo'yicha shaxsiy tajribasiga asoslangan uslubi asosida an'anaviy ko'rinishda amalga oshirib borilishi ko'pchilikka ma'lum. Shunday bo'lsa-da, yakka dars mashg'ulotlarida ijtimoiy taraqqiyot bilan uzviy aloqadorlikda rivojlanib borayotgan fan-texnika yutuqlaridan samarali foydalana olish, hamda hayotning barcha jabhalariga shiddat bilan kirib kelayotgan axborotlar oqimini qabul qilib olish, ularni tahlil etish, qayta ishlash, nazariy jihatdan umumlashtirish, xulosalash va o'quvchilarga yetkazib berishni yo'lga qo'yish ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb vazifalardan hisoblanadi. [2]

Aynan shunday dolzarb vazifalarni bajarishda musiqa maktabi o'qituvchisining dars jarayonlariga kreativ yondashuvi muhim omillardan biri hisoblanadi. Xususan, milliy cholg'ularda o'qitish, BMSMlarda bu bo'limlarga o'quvchilarni ko'proq jalb etish, so'nggi yillarda yurtboshimiz tomonidan ilgari surilgan o'rta maktab o'quvchilari ham milliy cholg'ularda chalish ko'nikmasiga ega bo'lishini ta'minlash kabi ishlarni kreativ yondashuv asosida amalga oshirish ko'zlangan maqsadga erishishda samarali vositalardan biridir.

Ha, bugun shiddatli hayot oqimida har bir sohada o'z ishiga aynan yangi g'oyalarni amalga tatbiq etish, zamon talabiga javob beradigan kreativlik, yangi fikr uslubi asosida yondashishgina muvaffaqiyat garovi ekanligi hammaga ma'lum bo'lib bormoqda. Xo'sh, kreativlik so'zi o'zi qanday tushuncha, biz

musiqiy ta'limning quyi bosqichida milliy cholg'ular o'qituvchilari o'z ish faoliyatimizda buni qanday amalga oshirayapmiz? Yana qanday yangicha ish uslubini qo'llasak ta'lim sifati yanada yaxshilanishi mumkin?

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, "kreativlik" – so'zi inglizcha "create" so'zidan olingan bo'lib, "yaratish" degan ma'noni bildiradi. Kreativlik bu noodatiy fikr yuritish, yangi g'oyalarni o'ylab topishdir. Kreativlik yangilikni ixtiro qilish, an'anaviylikdan voz kechib, odatiy fikr yuritishdan tashqariga chiqishni bildiradi.

Pedagogning kreativlik sifatlariga ega bo'lishi uning shaxsiy qobiliyatlari va kasbiy faoliyatini sifatli, samarali tashkil etishga zamin yaratadi. O'qitishning didaktik ta'minotini kreativ yondashuv asosida tashkil etish dars jarayoni samaradorligini kafolatlaydi. Har bir milliy cholg'ularda dars beradigan o'qituvchi o'z ishini yuqori tashkilotlar tomonidan va o'quv muassasasi tasdiqlangan o'quv dasturlari va talablari asosida olib boradi. Bunda muayyan talablar asosida belgilangan asarlarni o'rgatish, imtihonlar va konsertlarni o'tkazish kabi asosiy mezonlarga asoslanadi. Lekin hamma o'qituvchida ham natija bir xilda ijobiy bo'lmaydi, balki, bir oz pastroq salbiy natijalar ham bo'lishi mumkin.

Shunday ekan, natijalar imkon qadar yuqori bo'lishi uchun ayrim takliflarni o'rta tashlash mumkin:

1) o'quvchi bilan yaqindan muloqot qilish, ya'ni faqatgina uning oilaviy ahvolidan xabardor bo'libgina qolmay, uning qiziqishlarini o'rganish,

maktabdagi fanlarga munosabatini o'rganish, unga qiziqarli bo'lgan fan yoki mavzularda suhbatlashib turish;

Ya'ni, bugungi kunda musiqa maktablari milliy cholg'ular yo'nalishida aksariyat hollarda ota-onasining xohishi bilan o'zlari xohlamagan holda yoki o'zi xohlasa-da, musiqiy qobiliyatlari uncha yuqori bo'lmagan o'quvchilar uchrab turadi. Cholg'uda chalishni o'rgatib borish bilan birga, o'quvchilarning musiqa maktabiga munosabatini yaxshilash uchun ular bilan erkin, ochiq muomala qilish, ular qiziqadigan mavzularda suhbatlashish, masalan, darsga kelgan kuni o'rta maktabida o'zi yoqtirgan fanda o'tilgan mavzu bo'yicha fikr almashish, ayrim kichik jihatlarni birgalikda tahlil qilish, mavzuning mohiyatini tushuntirish mumkin. Shuningdek, musiqa maktabida uning tafakkuri rivojlanishi, dunyoqarashi kengayishi, kelgusida boshqa sohada mutaxassis bo'lsa ham bu yerda olayotgan bilimlari unga ijobiy samara berishi, uning madaniyatli, bilimlari keng inson bo'lishini tushuntirish va kichik bo'lsa-da erishayotgan yutuqlarini rag'batlantirib borish.

2) o'qituvchi har bir asarni o'zi ijro etib ko'rsatib berishi, o'z ustida muntazam ishlab borishi, yangi badiiy adabiyotlar, sohaga oid adabiyotlar, ilg'or o'qituvchilar tajribasini o'rganib o'z ish faoliyatiga tatbiq etish;

Sir emaski, ayrim o'qituvchilar kollej yoki Oliy ta'limda o'rgangan sanoqli asarlar bilan cheklangan. Ish faoliyatida esa ko'plab asarlarni o'quvchilarga o'rgatishga to'g'ri keladi. Shunday ekan, o'qituvchi bu yangi asarlarni o'zi avval o'rgangan bo'lishi

talab etiladi. Amaliyotda esa o'qituvchi o'quvchisiga bergan asarni o'zi ijro eta olmaydi va umumiy ko'rsatmalar bilan cheklanadi. Va natijada o'quvchi asarni bilganicha o'rganadi va asar to'liq o'zlashtirilmaydi. Eng muhimi o'quvchida ayrim ijro ko'nikmalari noto'g'ri shakllanadi. O'qituvchilar soha bo'yicha adabiyotlar, xususan, boshqa cholg'ular bo'yicha chiqarilayotgan adabiyotlar bilan tanish emasligi, o'zi musiqa maktabida o'rgangan asarlarni o'rgatib kelayotganligi ko'p uchraydi. Boshqa bo'lim o'qituvchilari yoki boshqa cholg'udan dars beradigan yetakchi ustozlar darslarini kuzatmaslik, ulardan o'rganmaslik, tajribalarni umumlashtirmaslik kabi jihatlarda o'qituvchining kreativ fikrlashiga to'sqinlik qiladigan asosiy omillardan hisoblanadi.

3) malaka oshirish kurslarida mutaxassislik bo'yicha zamon talablariga mos keladigan va aniq uslubiyotga asoslangan belgilangan miqdordagi mashg'ulotlarni yo'lga qo'yish;

Afsuski, musiqa maktablar o'qituvchilari bir oy davomida malaka oshirish kurslarida ta'lim olishlariga qaramay mutaxassisliklari bo'yicha hech qanday yangilik olmay qaytib ketayotganliklari, faqatgina sertifikat olish bilan cheklanayotganliklari achinarli.

4) asarlar ijrosida applikator talablarini to'g'ri qo'llash;

O'qituvchining kreativ fikrlashi applikatorani to'g'ri qo'llashida ham ijobiy samara beradi. Sababi, applikatoraga uncha yaxshi e'tibor qaratmaslik natijasida o'quvchining ijro holati va barmoqlar noto'g'ri shakllanib

qolishi mumkin. Bunda o'qituvchi aniq maqsadni ko'zlagan holda har bir o'quvchi uchun alohida applikatora qo'llashi yaxshi natijaga olib keladi. O'quvchida mavjud bo'lgan qandaydir kamchilikni to'g'rilash, biron barmoqni rivojlantirish, ijro tezligini oshirish uchun yoki milliy nola qochirimlarni o'zlashtirish uchun mos bo'lgan applikatorani tanlash o'qituvchidan kreativ yondashuvni talab etadi.

5) dars jarayonlariga innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish;

Ta'lim-tarbiya jarayoniga, xususan, musiqiy ta'limga ta'lim texnologiyalarini tatbiq etish yuqorida qayd etilgan dolzarb muammolarni ijobiy hal etishga xizmat qiladi.

Texnologiya tushunchasi qariyb bir asrdan buyon ta'lim sohasida keng qo'llanib kelinmoqda. Ushbu yo'nalishda dunyo miqyosida yetuk olimlar izlanishlar olib borganlar. O'zbekistonda N.Sayidahmedov, M.Ochilov, N.Azizxo'jaeva, R.Ishmuhammedov, A.Abduqodirov, R.Mavlonova, X.Abdullaev, M.Mahkamova kabi o'nlab taniqli olimlar ushbu sohada olib borgan ishlarida pedagogik texnologiyaga o'z qarashlarini bildirib o'tganlar. V.P.Bespalkoning O'zbekistonlik shogirdi N.Sayidahmedovning fikricha "Pedagogik texnologiya – bu o'qituvchi tomonidan o'qitish vositalari yordamida o'quvchilarga ta'sir ko'rsatish va bu faoliyat mahsuli sifatida ularda oldindan belgilab olingan shaxs sifatlarini shakllantirish jarayonidir". [3] Nufuzli YuNESKO tashkiloti ma'qullagan ta'rif bo'yicha "Pedagogik texnologiya – ta'lim shakllarini optimallashtirish maqsadida

texnik vositalar, inson salohiyati hamda ularning ta'sirini inobatga olib, o'qitish va bilim o'zlashtirishning barcha jarayonlarini aniqlash va qo'llashning tizimli metodidir". [3] Ta'kidlanganidek, zamonaviy ta'limda o'qitish tizimida axborot va pedagogik texnologiyalarning amaliyotda qo'llanishi muhim ahamiyat kasb etib bormoqda.

Aslida har bir o'qituvchi o'z faoliyatida pedagogik texnologiyalarining u yoki bu jihatlarini qo'llab keladilar. Masalan, kompyuter texnologiyalaridan, ya'ni, turli ovozli va video yozuvlardan internet tarmoqlari orqali foydalanish, o'z ijrolari hamda, boshqa ijrolarni yozib olib qayta tinglab tahlil qilish kabi usullardan foydalanadilar. Audio yozuvdan farqli o'laroq video orqali o'rganishda o'quvchi bevosita ijrochining qo'l yoki barmoq harakatlari, applikatora va artikulyatsiyani qo'llash usullari, hatto nafas olish holatlarigacha ko'rish orqali o'zlashtirishi mumkin.

Musiqiy nazariy bilimlarni o'zlashtirish va ularni mustahkamlash maqsadida pedagogik texnologiyalarning ayrim metodlaridan yakka darslar mavzularini o'zlashtirishda mustaqil ish uchun yozma topshiriq sifatida foydalanish mumkin. Masalan, musiqa maktabida mashg'ulotlarning ilk bosqichlarida o'quvchiga o'qituvchi tomonidan ishlab chiqilgan va turli mavzularga moslashtirilgan "Nima uchun", "BBB" jadvalining oldindan tayyorlangan bo'sh nusxasini to'ldirib kelishni uyga vazifa sifatida berish mumkin.

Bilaman	Bilmayman	Bilishni xohlayman
1. Bu cholg'uni oldin ushlab ko'rganman 2.	1. Qanday chalishni 2.	1. Ko'p kuylarni chalishni 2.

7) o'quv dars turlariga kreativ yondashish;

O'qituvchining ta'lim jarayoniga kreativ yondashishi ayniqsa o'quv dasturlarini tanlay olishida yaqqol ko'zga tashlanadi. Bugun musiqiy ta'limning barcha bosqichlarida mavjud bo'lgan salbiy jihatlardan biri – bu biron bir cholg'u uchun yozilgan asarni boshqa cholg'uda umuman ijro etilmasligidir. Agar BMSMLar uchun tasdiqlab berilgan asarlarga nazar tashlansa ularning ko'plari juda eski bo'lib, ulardan jahon va yevropa kompozitorlari asarlariga ko'proq o'rin berilganligiga, yoki faqat shu cholg'u uchun yozilgan asarlar ekanligi ma'lum bo'ladi. Agar o'qituvchi bu masalaga kreativ yondashsa boshqa cholg'ular uchun yozilgan asarlarni o'z cholg'usiga moslashtirib, hech bo'lmaganda transport qilib, o'zlari ularga ijro shtrixlarini qo'yib o'quvchiga o'rgatishi mumkin. Yoki oddiy xalq kuylarini o'zlari notalashtirib o'quv dasturlarini boyitib borishlari mumkin. Albatta poytaxtdan yoki kimdir tomonidan kitob chiqarilishini kutib o'tirish shart emas. Agar har bir maktabdan hech bo'lmaganda bitta o'qituvchi shunday ishlarni amalga oshirsa bir yilda 2-3 ta asar qo'shilsa ham 15-20 yilda dasturlar qanchalik kengayishini tasavvur qilish qiyin emas.

Ayniqsa, shuni ta'kidlash joizki, milliy cholg'ularda yevropa kompozitorlar asarlarini o'rgatish tufayli aksariyat hollarda o'quvchilar o'z milliy

ohanglaridan uzoqlashib qolishi, milliy ijrochilik ko'nikmalarini o'zlashtirolmamasligi, oxir oqibat musiqiy qobiliyatlarini yetarli darajada rivojlanmay qolishiga sabab bo'lmoqda.

O'qituvchilar cholg'ular uchun milliy asarlar yetarli emasligini bot-bot takrorlab o'z e'tirozlarini bildiradilar. Shu o'rinda aniq misollar bilan fikrimizni tushuntirishga harakat qilamiz. Misol uchun bastakorlar tomonidan qashqar rubob uchun bir qancha maxsus yaratilgan asarlar mavjud. Xususan, birgina M.Mirzaevning "Intizor etma", "Orzu dil", "Dil kuylasin", "Ko'ngil taronasi", "Dilrabo", "Yangi tanovor", "Ey gul", "Go'zal Vatanim", "Shodlik" kabi kuylarini boshqa cholg'ularda, ya'ni, chang, g'ijjak, nay, rubob prima, dutor bas kabi cholg'ularda bemalol chalish mumkin.

Bundan tashqari bastakorlar R.Tursunovning "Shahlo", "Arzi dil", M.Norqulovning "Norgul", M.Tolmasovning "Lola", S.Yo'ldoshevning "Orom", kabi asarlarini ham yuqoridagi ro'yxatga kiritish mumkin.

Fikrimizni davom ettirib bastakorlar F.Sodiqov, K.Jabborov, S.Kalonov, S.Jalil, F.Alimov, G'.Toshmatov, B.Aliev kabi ko'plab mualliflarning musiqa maktabi darajasiga mos asarlarini barcha cholg'ularda chalib ko'rishdan cho'chimaslik kerak. Albatta, buning uchun o'qituvchi o'zi avvalo bu asarlarni

o'zlashtirgan, to'liq o'rgangan bo'lishi zarur. Bu esa o'qituvchidan mehnat talab etadi. Ayni shu jihatning yo'qligi ta'lim sifatini past bo'lib qolishiga yoki soha rivojiga to'siq bo'layotgan omillardan deb aytsak to'g'ri bo'lar.

8) maktab doirasidagi (boshqa bo'limlar) sinf konsertlariga birga borish, ularni birgalikda tahlil qilish;

Ko'pincha BMSMlarda bo'limlar o'qituvchilari orasida ijodiy hamkorlik yo'qligiga guvoh bo'linadi. Aksincha, maktab rahbariyati, o'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosarlari bu ishlarni yo'lga qo'yishsa, o'zaro umumiy bo'lgan ijodiy masalalar, uslubiy savollar ijodiy hal bo'lardi, cholg'ularida o'qitishi uslubiyoti yanada boyib, takomillashib borishi ehtimoldan xoli emas. Konsertlarni tahlil qilish asarlar talqinini o'rganishda, ularning badiiy xususiyatlarini chuqurroq anglashga yordam beradi.

9) rassomlik bo'limi ko'rgazmalariga birga qatnashish va ularni muhokama qilish;

Bunday ko'rgazmalarga qatnashish o'quvchilar bilimlari va dunyoqarashini kengayishiga, yangi ma'lumotlarni

o'zlashtirishga, ularning estetik didi shakllanishiga xizmat qiladi. Bunday ko'rgazma va konsertlarga muntazam qatnashadigan o'quvchida boshqalardan farq qiladigan jihatlar shakllanadi, ularda badiiy san'atga, hayotga bo'lgan ijobiy munosabat shakllanadi. Badiiy asarlar g'oyasini anglash, ularning mazmunini tushunish, ulardan ta'sirlanish orqali yosh avlodning hissiyotlari takomillashib, ma'naviyati boyib boradi. Unda yot g'oyalardan himoyalanih immuniteti shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, BMSM o'qituvchilariga yosh avlodni ma'naviy jihatdan komil inson etib tarbiyalashda muhim va o'ta ma'suliyatli vazifa yuklangan. Demakki, bugungi shiddatli davrda bu mutaxassislar o'z ishlariga mas'uliyat bilan munosabatda bo'lish bilan birga, doimo kreativ, ya'ni, ijodiy yondashib ta'lim-tarbiyaning zamonga mos yangi noan'anaviy usullarini topib amalda qo'llash orqaligina ko'zlangan maqsadga erishishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O.Nazarov. "Musiqada uzluksiz ta'lim tizimi" (xalq cholg'ularida talqin masalasi) maqola "Uzluksiz ta'lim" jurnali, T.,2015, 3-bet
2. N.Isaqulova, Z.Bohovuddinova, S.Mahmudova. "O'quv jarayonida ta'lim texnologiyalaridan foydalanish uslubiyati" "Fan" nashriyoti, T.,2013,3-bet
3. N.Sayidahmedov. "Yangi pedagogik texnologiya mohiyati" "Xalq ta'limi", 1999 №1, 98-bet
4. Б.Л. Фарберман. «Прогрессивные педагогические технологии». — Ташкент, 2012. — 3 стр.

O'ZBEK XALQ LAPARLARINING BADIYYATIGA AYRIM CHIZGILAR

Nozim Qosimov,
O'zbekiston davlat xoreografiya
akademiyasi professori,
"Turon" fanlar akademiyasi akademigi

Annotatsiya. Maqolada o'zbek xalq laparlarining poetikasi, laparlardagi obrazlilikni yuzaga kelishida turli-tuman ko'chimlar, tasviriy va ifodaviy vositalarning o'rni haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: folklor, lapar, metafora, metonomiya, sinekdoxa, litota.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы поэтики жанра народных частушек.

Ключевые слова: фольклор, частушка, метафора, метонимия, синекдоха, литота.

Annotation. The article examines the poetics of the genre of folk ditties.

Keywords: folk art, lapar, metaphor, metonymy, synecdoche, litotes.

Xalq laparlarining badiiyati nazariy jihatdan bu - janr poetikasi demakdir. Binobarin, xalq laparlarida voqelikning o'ziga xos tarzda aks etishi, obrazlar tizimi va obrazli ifoda vositalari, lirik konflikt va uning in'ikosi, she'riy shakl muammolari bevosita lapar janrining poetik xususiyatlarini tadqiq etishini tashkil etadi. Shuning uchun ham janr kategoriyasi folklor asarlari poetikasini yoritishda eng muhim va belgilovchi nuqta sanaladi. [1] Bundan kelib chiqadigan xulosa shuki, istalgan matnning poetikasini tahlil qilish ana shu

matn mansub bo'lgan janr badiiyatini yoritishga olib keladi.

Laparlardagi obrazlilikni yuzaga kelishida turli-tuman ko'chimlar, tasviriy va ifodaviy vositalarni o'rni kattadir. Chunki inson ongi, uning badiiy tafakkur tarzi obraz yaratishning asrlar mobaynida shakllangan an'anaviy yo'l va usullaridan foydalanadi. Uzoq o'tmishda yuzaga kelgan metafora (istiora), metonomiya, sinekdoxa, litota kabi ko'chimlar; tashbeh, sifatlash, mubolag'a, zidlantirish (tazod), ritorik so'roq kabi tasvir va ifoda usullari badiiy ijod amaliyotida obrazlilikni ta'minlovchi muhim vositalar

hisoblanadi. O'zbek xalq laparlari ham mana shu tajribalardan xoli emas.

Ma'lumki, metafora narsalar o'rtasidagi o'xshashlikka asoslangan poetik ko'chim bo'lib, hamma vaqt ikki predmet o'rtasidagi o'xshashlik orqali yuzaga kelsa ham o'xshatishlardan farqli o'laroq, metaforada faqat o'xshatilmishning o'zi keltiriladi. Masalan:

Salom ayting, osmondagi yulduzlar,

Uyqu kelmas eslab kecha-kunduzlar.

Bog'da bo'lsa, xabar bering,
yulduzlar,

Shahlo ko'zim, qizil yuzli sho'x
qizlar.

Yuqoridagi lapar bandida uchta metaforik obraz mavjud. Birinchisi- "Osmondagi yulduzlar" - eng go'zal qizlar ma'nosini ifodalaydi. Ikkinchisi, - "yulduzlar" - qizlar ma'nosini anglatadi. Uchinchisi - "shahlo ko'zim" - shahlo ko'zli sevgilim ma'nosini bildiradi.

Metaforaning laparda, umuman, she'riy asarda, bajargan vazifasiga qarab aytish mumkinki, birinchidan, poetik obrazning eng qisqa, aniq ifodalaydi, ikkinchidan, obrazga bo'lgan simpatiya yoki antipatiya yorqin anglashilib turadi, uchinchidan, obrazning ta'sirchanligi ortadi. Shuning uchun bo'lsa kerak, nafaqat xalq laparlarida, balki xalq

she'riyatida metaforik ko'chim keng ifoda etiladi.

So'zdagi ma'no ko'chimlariga asoslangan ko'chimlardan yana biri metonomiya bo'lib, unda obraz narsalar o'rtasidagi o'xshashsiz ko'chimga tayanib yaratiladi.

Metonomiya - obrazlilikni yuzaga keltirishda eng qulay vositalardan biri. Masalan, quyidagi laparlarda muayyan joy nomini keltirish bilan parallelizmning birinchi misrasida ixchamlilikka erishilgan:

Nomdanakning usti dala, osti dala,

Ko'klam bo'lsa ochilar targ'il lola.

Sen o'zing yaxshi yigitni
xushlaysan,

Ko'zingga ko'rinmaydi bizdek bola.

Agar joy nomi to'liq keltiriladigan bo'lsa, "Nomdanak degan qirning" deyilishi lozim edi. Biroq metonomiya talabiga ko'ra, qir aytilmay, faqat "Nomdanak" oti keltirilgan xolos. Shunga qaramay, bu joy nomini eshitganlar ko'z oldiga lolalar ochilgan qirlar kelaveradi.

Xalq laparlarida, umuman, badiiy asarda obrazlilikni vujudga keltirishda qo'llaniladigan ma'no ko'chimlaridan yana biri metonomiyaning bir ko'rinishi hisoblanmish sinekdoxadir.

Osmonda oy bordir, barmog'imda
xol bordir,

Orqamga qaytib boqsam, qoshi qora
yor bordir.

Qora qoshga yetaylik, qayrilma
qoshga yetaylik,

Qora qosh qayrilmasa, dunyodan
shundoq o'taylik.

Ya'ni "qora qosh", "qayrilma qosh"
birikmalari orqali yorning to'liq va yaxlit
obrazi yaratilgan.

Obrazning yorqin va aniq chiqishi,
uning turli xislatlarini to'laroq
tasvirlashda tashbeh (o'xshatish)larning
ahamiyati kattadir. Shu bois xalq
laparlarida o'xshatishlar keng istifoda
etiladi. Quyidagi misolda yorning ishq
o'tida charaqlagan ko'zlari yonayotgan
o'tga o'xshatilgan. Ko'zning yonayotgan
o'tga o'xshatilishi sevishtan yurakning
harorati, muhabbatining kuch-qudrati
cheksizligidan ham dalolat beradi:

Oq uyingga olma terdim, sanamadim
jupmi, toq,

Ro'paramda o'ltiribdi qoshi qora,
yuzi oq.

Qoshi qora, beti oqqa kim berar
achchiq sharob,

Ko'zlari o'tday yonadir, qildi
bag'rimni kabob.

Eng muhimi shundaki, xalq
laparlaridagi o'xshatishlarning aksariyati
hayotiy detallarga asoslangan. Bu narsa
o'xshatilayotgan narsani tinglovchi ko'z
oldida tez jonlantirishga, obrazning ichki
va tashqi qiyofasi aniq va oson tasavvur
etilishiga yordam beradi.

Obrazdagi muayyan belgi, xususiyat
va sifatni aniq ko'rsatib berish yoki ularni
ta'kidlab, bo'rttirib aks ettirishda sifatlash
(epitet)larning o'rni katta. O'zbek xalq
laparlarida epitetlarning qo'llanilish
darajasi juda ham yuqori. Masalan:

Oq podsho podsholigini talashur,

Oq qo'lim kiftingga solsam yarashur.

O'ng qo'lim shona-shona, har
qo'limda bir shona,

Ketaringda bera ketgin qizil olma
nishona.

Keltirilgan banddagi "Oq qo'lim",
"qizil olma" birikmalaridagi oq, qizil
sifatlashlari narsaning belgi, xususiyatini
aniq ifodalashga xizmat qiladi.

Ma'lumki, epitetlar narsa yoki
shaxsning barqaror yoki beqaror epitetlar
yoki barqaror belgilarini ifodalashga
qarab ikki xil bo'ladi: barqaror epitetlar
yoki barqaror bo'lmagan epitetlar.

Xalq laparlarida barqaror epitetlar
ko'p ifoda etiladi. Bunga sabab shundaki,
xalq lirikasidagi juda ko'p obrazlar

an'anaviylik kasb etib, ularga xos belgi-sifatlar ham barqarordir:

Qiz degani qip-qizil gul emasmi,
Oy deganing bir o'ttiz kun emasmi.
Qiz qizil gul bo'lganda, yigit-bulbul,
Avliyodek qizlarni tunamasmi?

Qizning qizil gulga mengzalishi, yigitning bulbulga o'xshatilishi xalq lirikasi uchun, hattoki, mumtoz she'riyat uchun ham an'anaviy sifatlash hisoblanadi. Shu bois xalq laparlarida obrazning tashqi va ichki qiyofasini aniq, ravshan va bo'rttirib tasvirlashda keng foydalaniladi.

Obrazlar o'rtasidagi ziddiyatlar, kelishmovchiliklar bevosita hayotiy qarama-qarshiliklarning in'ikosidan iborat bo'lib, ular tazod (antiteza) deb ataluvchi badiiy usul vositasida ifodalanadi. Xalq laparlarida tazodning turli-tuman ko'rinishlari mavjud.

Quyidagi lapar bandida yaxshi va yomon kishilarga yor bo'lishning afzalligi va nosizligi faqat tazod vositasidagina o'z ifodasini topgan.

Oting Bozor deganda, oting Bozor,
Tol-tolgina sochingni taroq yozar.

Yaxshi bilan o'ynashsang, ko'ngling
bozor,

Yomon bilan o'ynashsang, ko'ngling
ozor.

Yaxshi bilan yomon o'rtasidagi ziddiyat azaliy ziddiyatdir. Shuning uchun ham xalq laparlarida yaxshi yor haqida, uning fazilatlari haqida cheksiz faxr-iftixor bilan so'z yuritilsa, yomon yorga duch kelgan taqdirlardan achinish, kuyinish bilan so'zlanadi:

Qizil gul harchand ochilsa, norcha
bor,

Yaxshini bosgan izi hurmoncha bor.

Yaxshi bilan bir lahza o'ynab-
kulsang,

Yomon bilan qirq yilgi umrcha bor.

Bu o'rinda aytib o'tish mumkinki, o'zbek xalq laparlarida yaxshi va yomon obrazlari, ularning xatti-harakati, qilmishlari o'rtasidagi ziddiyatlar tazod vositasida yorqin ifodalanadi. Bundan tashqari, inson xarakteriga xos yuksaklik va pastlik, saxiylik va baxillik, qo'li ochiqlik va nokaslik va hokazolar ham tazod vositasida ifodalanganiki, ular laparlardagi hayotiylikni orttirib, tinglovchilarning kuylanayotgan asarga bo'lgan qiziqishlarini kuchaytiradi.

Yuqoridagi qisqacha qaydlardan ma'lum bo'ladiki, xalq laparlarida obraz va obrazlilikni vujudga keltirishda turli-tuman ko'chimlardan, tashbeh, tazod, sifatlash (epitet), mubolag'a, ritorik so'roq, takror kabi ko'plab tasviriy hamda

ifoda vositalaridan foydalaniladi. tufayligina laparlar yuksak badiiylikka Bevosita ana shunday usul va vositalar erishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Путилов Б.Н. Современные проблемы исторической поэтики фольклора в свете историко-типологической теории. //Фольклор. Поэтическая система. М.: 1977. с.15.
2. Mirzayev T. O‘zbek folklorining janrlar sistemasi // O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. -T., 1990.
3. Sarimsoqov B. O‘zbek marosim folklori. -T.: Fan, 1986.
4. Elbek Laparlar// Bilim o‘chog‘i.-T.:1922.-№1

KASHTADO'ZLIK SAN'ATI

Oygul Axmedova,

O'zMMSI "Doston ijrochiligi" kafedrası mudiri,
filologiya fanlari nomzodi, professor

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada kashtado'zlikning qadimiy amaliy san'at turi sifatidagi shakllanishi, tarixiy taraqqiyoti va badiiy xususiyatlari yoritilgan. O'rta Osiyoda, xususan, o'zbek kashtachiligining rivojlanish bosqichlari, hududiy maktablari hamda ularning o'ziga xos uslublari tahlil qilingan. Ayniqsa, Nurota kashtachilik maktabining kompozitsion tuzilishi, naqsh motivlari, ramziy ma'nolari va badiiy bezak xususiyatlari keng yoritib berilgan. Shuningdek, kashtado'zlikda qo'llaniladigan chok turlari, naqsh elementlarining mifologik va ramziy talqini hamda zamonaviy kashtachilikdagi an'anaviylik va yangilanish jarayonlari tahlil etilgan.*

***Аннотация:** В статье рассматривается вышивка как древний вид декоративно-прикладного искусства, её историческое формирование и художественные особенности. Анализируются этапы развития узбекской вышивки в Средней Азии, региональные школы и их стилистические различия. Особое внимание уделено нуротинской школе вышивки, её композиционной структуре, орнаментальным мотивам и символическому значению узоров. Также раскрываются виды швов, мифологические и символические элементы орнамента, а также вопросы сохранения традиций и их трансформации в современном искусстве.*

***Annotation:** This article explores embroidery as an ancient form of decorative and applied art, examining its historical development and artistic characteristics. It analyzes the evolution of Uzbek embroidery in Central Asia, highlighting regional schools and their distinctive stylistic features. Particular attention is given to the Nurota embroidery school, its compositional structure, ornamental motifs, and symbolic meanings. The study also discusses traditional stitching techniques, mythological and symbolic*

elements of patterns, and the continuity and transformation of embroidery traditions in contemporary practice.

Kalit soʻzlar: *kashtadoʻzlik, amaliy sanʼat, soʻzana, Nurota kashtachiligi, naqsh, islamiy, qoʻchqorshoxi, ramziy motiv, kompozitsiya, anʼana va zamonaviylik.*

Ключевые слова: *вышивка, декоративно-прикладное искусство, сюзане, нуротинская школа, орнамент, исламий, мотив «бараний рог», символика, композиция, традиция и современность.*

Key words: *embroidery, decorative and applied art, suzani, Nurota school, ornament, islami pattern, ram's horn motif, symbolism, composition, tradition and modernity.*

Kashtadoʻzlik amaliy sanʼatning qadimiy sohalaridan biridir. Arxeologik topilmalar kashtadoʻzlikning deyarli barcha xalqlarda qadimiyligini, iqlim, tabiiy sharoit, muhit bilan bogʻliq holda har bir xalqning madaniyati, sanʼati, kasb-hunar turlari bilan birga, ularning taʼsirida rivoj topganini koʻrsatadi.

Kashtadoʻzlikning paydo boʻlishi teridan qilingan kiyimlarda bogʻlam va choklarning yuzaga kelishi bilan bogʻliq. Davrlar davomida toshdan suyak bigizlarga, undan metall bigizlarga oʻtish bilan, shuningdek, toʻqish, mato toʻqish, boʻyash va boshqa ishlar bilan bogʻliq.

Oʻrta Osiyoda kashtadoʻzlik mahsulotlarining qadimiy xillari deyarli saqlanmagan. Moʻzeylardagi palak, soʻzana, choyshab, kirpech, zardevor singari badiiy buyumlar va kashtali

kiyimlar faqat XIX asrga mansub. XIV—XV asrlarga oid kitoblardagi miniatyuralar kashtadoʻzlikning bu yerda qadimdan keng rivojlanganini koʻrsatadi. Jumladan, Amir Temur saroyida yashagan ispan elchisi Rui Gonzales de Klavixo oʻz esdaliklarida saroyda kashta bezaklarini tomosha qilganini yozgan. Behzod “Zafarnoma” qoʻlyozmasiga ishlagan “Temur taxtda” miniatyurasida (1467) kashtali chodirni ham aks ettirgan.

Oʻrta Osiyoda, ayniqsa, oʻzbek, turkman, tojik ayollari oʻrtasida kashtadoʻzlik keng tarqalgan. Kiyimlar oilada tayyorlangan, badiiy buyumlar (soʻzana, kirpech, dorpech, choyshab, oynaxalta, choyxalta va boshqa)ning asosiy qismlari har bir xonadonning oʻzida tayyorlangan.

Kashta choklari, kashta tikish va uslublarining turli-tumanligi o'zbek kashtado'zlarining katta san'atidan dalolat beradi. Masalan, Nurota, Buxoro, Samarqand kashtado'zlik mahsulotlari ko'proq yo'rma chok bilan, Shahrisabzda yo'rma, kandaxayol, iroqi, Toshkentda esa ko'proq bosma chok bilan tikilgan. Ijtimoiy hayotda ro'y bergan o'zgarishlar kashtado'zlik an'analariga, mahsulotning turlariga ta'sir ko'rsatgan. Masalan, hozir bo'g'joma, dorpech, oynaxalta kabi ashyolar o'z ahamiyatini yo'qotdi. Paranji, kaltacha kabi kiyimlarni faqat muzeylarda yoki biror marosimdagina uchratish mumkin. Do'ppi, sumka, nimcha, kovush, kirpech, so'zana kabi badiiy buyum va ashyolar zamonaviy did bilan bezatilmoqda, shakl va badiiy bezaklarida katta o'zgarishlar ro'y berdi.

O'zbek kashtado'zlari buyum bezaklarida amaliy bezak san'atining boshqa turlaridagi naqshlardan andaza olganlar, kashtalarda o'simliksimon tasvirlar, shox, gulband, guldastalar ko'p uchraydi. Naqsh mujassamotida asosiy bezak matoning o'rtasida bo'lib, hoshiyalar qo'shimcha bezak hisoblanadi. Lekin hoshiya bezagi mahorat bilan ishlangan kashtalar ham ko'p. Masalan, kashtachilikda qadimiy naqqoshlik san'ati

yodgorliklar naqshlari bilan umumiylik, o'xshashlik xususiyatlariga ega bo'lgan motivlar bilan birga doira gil — oy (oy va quyosh tasviri), qush va qo'chqorshoxi kabi simvolik ma'noli arxaik motivlar ham uchraydi. Qo'chqorshoxi yoki qo'chqorak turkiy xalqlar ornament san'atiga xos naqsh bo'lib, kashta turlarida (do'ppi, jiyak, qiyiqcha, so'zana va boshqalardir), gilamchilik ornamentikasida, kulolchilikda, o'ymakorlikda va tasviriy san'atning boshqa ko'p sohalarida uchraydi. Ganchkorlik, yog'och o'ymakorligi, kandakorlik, naqqoshlikda uchraydigan islimiy gullar kashtado'zlikda ham ko'p uchrashi chizmakashlar amaliy bezak san'atining turli sohalariga chizmalar tayyorlaganini ko'rsatadi.

Kashtado'zlikda chizmakashlar yaratgan naqshlar asosida kashtado'zlar badiiy buyum yaratadilar. Kashtado'zlikda ishlatiladigan asosiy ish qurollari: igna, ilmoqli igna, ilmoqli bigiz, angishvona, chamberak; keng tarqalgan chok turlari: bosma, kandaxayol, chindaxayol, xomdo'zi, yo'rma, iroqi popur, ilmoq, baxya va boshqalar.

Kashtachilar "iroqi", "bosma" (sirtga bottirib tikish), "yo'rma" (zanjir kashta) usullarini tikish jarayonida o'zlari

eshgan iplarni ishlatganlar. Faqat “qizgilam”ning kashta guliga moslab taxlangan kigiz parchalari ustalik bilan tikilganidan choklari ham sezilmagan, ustidan esa “bosma”, chetlaridan “yo‘rma” usullarida qirmizi mato parchalari yopishtirib chiqilgan, boshqa “qizgilam”lar esa paloye texnikasida “kokma” usulida tor qaviqdi dastgohda tikilgan va ustidan qo‘lda kashta tushirilgan.

XIX asr boshlaridagi kashtalarning qadimgi davr O‘rta Osiyo mifologik timsollari va ana shunday asarlari bilan qiyosiy tahlili ular naqsh elementlarining vorisligini aniqlash imkonini beradi. Kashtalarda asosiy o‘rinni egallovchi doyra islmiy uslublar bilan bir qatorda qadimiylilik belgisi hisoblanadi. O‘rta Osiyo xalqlarida doyra Quyoshni, ko‘pincha Oyni bildirgan. Asrlar o‘tsa hamki, naqshdagi baxt-iqbol, farovonlik, to‘kin-sochinlikni ifodalovchi an‘anaviy shakllar gilam to‘qish va kashtachilikda hamon qo‘llanib kelinmoqda.

Kashtachilikning yirik markazlaridan biri sanalgan Nurota asrlar mobaynida kashtalarning tasvir aniqligi, o‘simlik naqshlarining serjilvaligi bilan boshqa maktablardan ajralib turadi. Bu maktabda qo‘llaniladigan kompozit-

siyalarni Buxoro, Shahrisabz, ayrim unsurlarini hatto Samarqand va Surxondaryo viloyatlarida yaratilgan kashtachilik asarlarida uchratishimiz mumkin.

XIX asrda Nurota kashtalari gulli guldastalar bilan bezatilib, matoning oq foniga tig‘iz (zich) to‘ldirilmagan. Nurota kashtachiligi o‘zining gulli motivlarining boyligi va rang-barangligi bilan O‘zbekiston kashtalari orasida birinchi o‘rinda turadi.

Nurota kashtachiligida ko‘pincha o‘simlik naqshlarining qushlar shakli bilan jonlantirilganligiga nazarimiz tushadi. Ba‘zan esa ko‘z ilg‘amaydigan ayrim joylarda odam va hayvonlar shaklini ham uchratishimiz mumkin. U yorqin va nafis ranglarda “bosma” choki bilan tikilib, cheti (zigi, raxi) esa “zanjircha” choki bilan bostiriladi.

Nurota kashtachiligida mato markazida sakkiz qirrali yulduz va maydonning to‘rt burchagida katga guldastali yopiq kompozitsiyali so‘zanalar keng tarqalgan. Kompozitsiyaning bunday turi Nurotada “chor shoxu yak moh” – “to‘rt shoxu bitta oy” degan ma‘noni anglatadi. Bunday so‘zanalar kompozitsiyaning aniq tuzilishi (joylashuvi) hamda alohida bo‘laklarning

(detallarning) mutanosibli bilan boshqa soʻzalardan farqlanadi. Soʻzaning markaziy maydonining burchaklaridan oʻrtaga qarab boʻy choʻzgan diagonal tarzda qarama-qarshi joylashgan guldasta gullari shakl jihatidan bir- biriga yaqin, lekin detallarning oʻzgarishi bilan farqlanadi. Chizmakash mohirlik bilan soʻzaning boʻshliqlariga katta va kichik hajmdagi shoxlarni (qoʻchqor shoxi) motivlarning yakunlovchi vositasi oʻrnida joylashtirib chiqqan.

Soʻzalarda oʻsimlik dunyosining namoyish etilish bejiz emas, albatta. Oʻsimliklar, mevalar, gullar soʻzana tikuvchi ayollar doimiy ravishda murojaat etib kelgan mavzu boʻlgan. Soʻzalarda hayvonlar tasviri kamdan-kam uchraydi. Odatda, ular oʻsimliklarni aks ettiruvchi naqshlar orasida bilinmay ketadi. Bunday tasvirlar koʻpincha qushlar, baliqlar, otlar, hatto ilon va chayonlar boʻlgan. Bir juft qushning tasviri muhabbat va sevishganlarni ifodalagan. Tovus, qirgʻovul, kaklik esa quyosh tafti, toʻkin-sochinlik, qut-baraka ramzi boʻlgan. Baliqlar nisbatan kam tasvirlangan, sanʼatda esa ular serhosillikka

qiyoslanadi. Buxoro kashtachiligida otlar tasviri koʻp uchraydi, ular oʻz navbatida, boylik va baraka tilash bilan tengdir. Ilon va chayonlarning tasviri ham ramziy maʼnoga ega boʻlgan. Bu zaharli mavjudotlar yomon koʻzdan, kinna va suqlardan himoyalovchi tumor sifatida qabul qilingan.

Tabiiyki, qadimiy soʻzalarda uchraydigan maʼno va talqin zamonaviy ustalarning ishlarida u qadar koʻzga tashlanmaydi. Shunday boʻlsa-da, avloddan-avlodga oʻtib keladigan soʻzana sanʼatida anʼanaviy naqshlar namunali deya eʼtirof etib kelinadi. Soʻzana naqshlari asrlar davomida sirli xilqatdek oʻziga bir olam sir-sinoatni jo etib, insonni yaxshilik va roʻshnolik, ezgulik va goʻzalikka chorlab kelgan.

Hozirgi kunga qadar kashtachilik anʼanalariga eʼtibor kuchli. Bu asosan tayyorlangan matolarda, ularning mavzularida oʻz aksini topadi. Nurota kashtachiligi hamisha ajdodlar anʼanalarini asrovchi va zamonaviy ruh berib ularni davom ettiruvchi xilqat boʻlib qolaveradi. U kishilarga bitmas-tuganmas badiiy zavq ulashaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmedova O. O‘zbekiston nomoddiy madaniy merosi. O‘quv qo‘llanma. Toshkent, 2021.
2. Amaliy san’at qisqacha lug‘ati. Tuzuvchilar: S.S.Bulatov, M.O.Ashirova. Mas’ul muharrir: P.Sh.Zohidov – arxitektura fanlari doktori. Qomuslar Bosh tahririyati. Toshkent, 1992.-48 b.
3. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. T., 2000—2006 yil, 1—12-tom.

QIZIQCHILIK SAN'ATI XUSUSIDA FIKRLAR

Hamidjon Ro'ziboyev,
Madaniyatshunoslik va nomoddiy madaniy meros
ilmiy-tadqiqot instituti mustaqil izlanuvchisi

***Annotatsiya:** Ushbu maqoladan o'zbek an'anaviy teatri qiziqchilik san'ati yo'nalishida faoliyat olib boruvchi qiziqchi va qiziqchilar haqida fikrlar o'rin olgan.*

***Kalit so'zlar:** Qiziq, qiziqchi, masxaraboz, sahna, tomoshabin.*

***Аннотация:** В данной статье собраны мнения о тех, кто интересуется искусством традиционного узбекского театра.*

***Ключевые слова:** Смешно, юморист, клоун, сцена, публика.*

***Abstract:** This article contains opinions from those interested in the art of traditional Uzbek theatre.*

***Key words:** Funny, humorist, clown, stage, audience.*

Kulgi barcha zamonlarda ham insonlarga hush kayfiyat ulashgan. O'zbek qiziqchilik tarixi rivojlanishini XVIII-XIX asrlar bilan bog'laydigan bo'lsak, o'sha davr xalq havaskorlik teatrlarida faoliyat olib boruvchi masxaraboz va qiziqchilarining ham asosiy maqsadi mehnatkash xalq ommasiga kulgu ulashish bilan birga ularni qiynayotgan muammolarini kulgi orqali sahnaga olib chiqish kabi bir qator maqsadlar uchun ham xizmat qilgan.

Qiziqchilik san'atida ham "ustozshogird" an'anasi uning yashovchanligini ta'minlovchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Taxminan XVIII asrning oxiri va XIX asrning boshida Farg'ona

vodiysida Deydiyori shum, keyinchalik Zokir Eshon to'dasida Sa'di mahsum, Davlat novcha kabi yigirmadan ortiq masxaraboz va qiziqchilar ijod qilgan. Ushbu to'dadan bo'lgan Sa'di maxsum shogirdlaridan esa Yusufjon qiziq Shakarjonov ushbu merosni o'zi boshchilik qilgan tarkibida Abdualil hoji, Sulaymon qori, Mamajon maxsum, Usmon qori va Oxunjon qiziq kabi 50 ga yaqin qiziqchilar bo'lgan to'da a'zolariga o'rgatgan. XX yillarning ikkinchi yarmida esa Komiljon Qulijonov, Pulatjon Normatov, A'ham qiziq, Aka Buxor Bokirov, Muhiddin qiziq Darveshovlar ijod qilib, mustaqillik yillarida esa Xojiboy Tojiboyev, Mirzabek Xolmedov,

Obid Asomov, Abdulla Akbarov, Shukrullo Isroilov kabi o'nlab qiziqchilar samarali faoliyat olib bordilar.

Tarixdan to bugungacha ayrim qiziqchilar ismiga "qiziq" taxallusi qo'yib aytiladi. Qiziqchilarni ushbu nom bilan e'tirof etilishi sabablari bo'yicha bir qator izlanishlar olib bordik. Asosiy maqsadimiz "qiziq" va "qiziqchi" kim ekanligini aniqlash bo'ldi.

"Qiziq" so'ziga "O'zbek tilining izohli lug'ati"da quyidagicha ta'rif berilgan:

QIZIQ I 1. Kishini hayron qoldiradigan, ajablantiradigan. *Tabiat juda qiziq, o'z saxovatini zaminning barcha yeriga birdek in'om etaveradi.* Gazetadan. *Xayol... qiziq narsa, u o'zining tutqich bermas qanotlarida ba'zan kishini uzoq-uzoqlarga olib uchadi.* S.Zunnunova, Yangi direktor.

7. ayn. qiziqchi. *Yusuf(jon) qiziq. Oxun qiziq. – Ulug'bek o'tkazgan katta bir to'yda qiziq. Cholg'uchilar, askiyachilardan tashqari, bir ayol ashula aytib... hammani mast-u shaydo qilgan ekan.* K.Yashin, Hamza. *Birdan xon va raiyat kulib yubordilar, bu kishi Xudoyorning eng yaxshi qizig'i Zokir gov edi.* A.Qodiriy, Mehrobdan chayon.

O'zbek tilining izohli lug'atida "qiziq" so'ziga berilgan barcha ta'riflarni ketma-ketlikda yozsak, "Kishini hayron qoldiradigan, ajablantiradigan, qiziqish uyg'otadigan, diqqatni tortadigan; qiziqarli, zavq, kulgi qo'zg'atadigan, ko'ngil ochadigan, maroqli, qiziqarli, g'ayrioddiy, ajablantirarli, g'alati, taajjub, hayronlikni bildiradi va aynan qiziqchi" kabi ma'nolar kelib chiqadi. Bundan ko'rish mumkinki, "qiziq" so'zi bugungi kunda biz muomalada foydalanayotgan "qiziqchi" kasbiga ega bo'lgan shaxs ma'nosini anglatmoqda. Izohli lug'atda "qiziq" so'ziga berilgan yettinchi ta'rifda esa aynan "qiziqchi" deb aniq bayon etilgan.

Bu haqda O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti "San'atshunoslik va madaniyatshunoslik" kafedrasi professori Ma'mur Umarovning fikrlari quyidagicha - "Muhsin Qodirov o'z izlanishlarida "qiziq"lar masalasiga to'xtalib, ular to'g'risidagi barcha ma'lumotlarni to'pladi. Olim "qiziq" hamda "qiziqchilar" degan ma'lumotni bir vaqtda berib ketadi. Mantiq bo'yicha unvonga sazovor bo'lmaganlar havaskor qiziqchi bo'lib qolishi kerak edi. Aktyor ijrosiga "-chi" qo'shimchasi qo'shilishi bilan qiziqchilar ijrosi ham havaskorlik

darajasiga tushib qolyapti. Demak bu yo'nalishni "Qiziqqlar san'ati" deb alohida o'rganish kerak. Havaskorlar – qiziqchi deb atalishi kerak yoki "So'z ustasi" deyilishi ma'qul bo'ladi. Bu jarayonni ijrochilarning imkoniyatlari hamda mahoratidan kelib chiqib turli bosqichlarga bo'lish lozim.

Avvalo "havaskor"likdan boshlab, keyin "so'z ustasi", so'ngra "askiyada ishtirok etish qudratiga ega bo'lish", ana endi "qiziq" degan darajaga ko'tarilsa mantiqan to'g'ri bo'ladi. Hozirga qadar bu atamalar farqi ajratilmagani uchun bu yo'nalishdagilarni birov "qiziq" deydi, boshqasi "qiziqchilar" deydi. Ahir "-chi" qo'shilganidan keyin san'at so'zini ishlatib bo'maydiku. "Qiziqchi" deyilsa, demak "havaskor" deyilyapti, hali u qiziq darajasiga ko'tarilmagan. Havaskor ijrosiga nega "san'at" atamasini ishlatilishi kerak? Huddi shu ahvol bir qator san'at turlariga – "maqomchilik", "baxshichilik", "rassomchilik" shaklida xato ishlatilib kelinyapti. Axir "-chi" qo'shimchasini qo'shish orqali "maqomchilik san'ati" deyishimiz to'g'ri bo'lmaydi, "maqom san'ati" deb foydalanish lozim. "Baxshichilar san'ati" deb foydalanish o'rniga, "baxshilar san'ati" degani to'g'ri bo'ladi. Axir davlat

professional rassomlarni tayyorlashni boshlaganda "Toshkent teatr va rassomlik instituti" deb atadi. Bizlar esa rassomchilik deb kelyapmiz. Shuningdek, "Jadidchilar harakati" emas, "jadidlar harakati" deyish lozim. Chunki, sovet tuzumidan qolgan bir xunuk o'lchov bor, "-chi" qo'shimchasini qo'shish bilan – "Senlar havaskor darajasida edilaring, biz senlarga madaniyat olib kirdik, senlarni professional darajaga ko'tardik, senlarni biz san'atkorga aylantirdik" – deb o'z mafkurasini "san'at" deb tan oldirgan. Bu tuzumgacha bo'lgan ijodiy jarayon "havaskor"lik darajasi deb belgilangan."

Ma'mur Umarovning fikrlari naqadar asosli ekanligiga oydinlik kiritish uchun yana bir bor izohli lug'atga murojaat etamiz.

"O'zbek tilining izohli lug'ati"da "qiziqchi" so'ziga quyidagicha ta'rif berilgan:

QIZIQCHI 1. Qiziq harakatlari va so'zlari bilan kishilarni kuldiruvchi odam. *Dadasi juda qiziqchi kishi.* E.Raimov, Ajab qishloq. *Ilgari ovchilik qilgan bir qiziqchi yigit mudirlikni qabul qilgandi.* S.Ahmad, Muzei.

QIZIQCHILIK 1. Qiziqchi ishi, kasbi.

Yuqoridagi fikrlardan ko‘rinib turibdiki, “qiziq” va “qiziqchi” so‘zlarini umumiy bog‘lab turuvchi ta’riflar juda ko‘p. Ikkisi ham bir maqsad va bir shaxs otiga mansub so‘zlar. Ularni so‘z sifatida yozilishi nuqtai-nazaridan bog‘lab turgan o‘zak “qiziq” sifati bo‘lsa, ajratib turuvchi qo‘shimcha bu “-chi” affiksidadir.

Biror-bir sifat turkumiga kiruvchi so‘zlarga “-chi” qo‘shimchasi qo‘shilishi bilan kasb-hunar nomlari yasash an’anasi mavjud bo‘lsa, “qiziq” va “qiziqchi” so‘zlaridagi differensiya qanday bo‘lishi to‘g‘risida O‘zbekiston davlat xoreografiya akademiyasi professori v.b., filologiya fanlari nomzodi Ravshan Jomonovning fikrlari quyidagicha:

“Endi gap qiziqchilik san’ati haqida ketayotgan ekan, buni sof lisoniy nuqtai-nazardan olib qarash mumkin. Bu o‘zbek tilida eng faol qo‘llanadigan “qiziq” so‘zidan yasalgan yasama so‘z hisoblanadi. “Qiziq”ning lug‘aviy ma’nolarini izohli lug‘atdan ko‘rishingiz mumkin. Uning bir qator ma’nolari bor. Ayni shu “qiziq” so‘ziga o‘zbek tilida eng faol so‘z yasovchi qo‘shimchalardan biri “-chi” qo‘shiladi. Natijada “qiziqchi” kabi yangi bir so‘z yuzaga keladi. “-chi” qo‘shimchasi o‘zbek adabiy tilida eng sermahsul qo‘shimcha. Odatda,

qo‘shimchalar “so‘z yasovchi” deyishimizning sababi, yangi lug‘aviy ma’noli so‘z yasaydi. Mazkur so‘zda ham “qiziq” sifatidan “qiziqchi” kabi shaxs oti yasalgan. “Qiziqchi” ma’nosidagi ushbu so‘z “Qiziqchilik san’ati”ga o‘tgandan so‘ng ayrim bir ma’no o‘zgarishlariga duch kelishi mumkin. Masalan, temirchi deganda temirdan biror buyum yasaydigan usta tushuniladi. Mana yana “Ertalab mahallamizga sutchi keldi” – deymiz. Ya’ni sut olib kelib sotadigan ma’lum bir shaxs tushuniladi. Ishchi deymiz umumiy ma’noda, (rabochiy ma’nosida) ya’ni ishlayotgan shaxs. Mana shulardan ko‘rinadiki “-chi” bir ma’noda emas, bir necha ma’noda biror kasb, faoliyat bilan shug‘ullanuvchi shaxsning nomini bildiradi. Aynan sizni qiziqtirayotgan “qiziqchi” so‘zida ham, nazarimda, huddi shu ma’nolar mujassamlashgan.

“-chi” bilan birga boshqa tillardan o‘zlashgan “-shunos” qo‘shimchasi ko‘p o‘rinlarda sinonim sifatida qo‘llaniladi. Masalan, biz “tilshunos” deymiz va “tilchi” deymiz. Ikkalasi ham aslida bitta ma’noni bildiradi. Lekin, “-shunos”da bu forsiy tildan o‘zlashgan qo‘shimcha ko‘proq ilm-fan bilan shug‘ullanuvchi shaxs ko‘zda tutiladi. Ya’ni, olimlik

martabasi bor odam “tilshunos”ga o‘tadi. Agar “tilchi” deb ishlatadigan bo‘lsak, bu o‘z-o‘zidan til amaliyoti bilan shug‘ullanadigan, odatda o‘qituvchi, tarbiyachi va hokazolarga nisbatan qo‘llanadi. Bunda ma’no nozikligi yuzaga keladi. Demak, men tilshunos hisoblayman o‘zimni, tilchi emas. Chunki, ilmiy darajam bor, shu soha bilan muqum shug‘ullanib kelaman. Ba’zida sof o‘zbekona gapirgan holda o‘zaro muomalada “tilchi olimlar” deb ham ishlatib ketamiz. Tilchilar, adabiyotchilar deb farqlab ketamiz. Agar shu yuqoridagilardan kelib chiqadigan bo‘lsak, “qiziqchi” so‘zi kasb oti, shaxs oti sifatida ishlatilishi to‘g‘ri. Masalan, uni “qiziqshunos” deb bo‘lmaydi. Unga “-shunos”ni qo‘shib bo‘lmaydi. Qarang, bu yerda “qiziq” so‘zi sifat turkumiga xosda. Unga “-chi”ni qo‘shib biz yangi ot yasadik. Demak, “qiziqshunos” deb bo‘lmas ekan, “qiziqchi” deyilar ekan. Bu yerda ham sahnada tomosha ko‘rsatuvchi, ijro etuvchi, kishilarni kuldiruvchi ma’lum bir kasb egasi ko‘zda tutiladi. Masalan, “sportchi” – sportning ma’lum bir turi bilan shug‘ullanadi. “Doirachi” yana jins, tur tushunchasi bo‘lyapti, maydalashdi. “Doirachi”, “rubobchi” va hokazo. Lekin bularni umumiy olganda

“san’atkor” deb ham ishlatamiz. Bu yerda “kor” qo‘shimchasini ishlatamiz, “san’atchi” demaymiz. Aniq qilib aytganimizda “doirachi”, “rubobchi”, “g‘ijjakchi” deb “-chi”ni ishlatar ekanmiz. Yana qaytaraman: hozir “qiziqchi” degandagi “-chi” qo‘llanishi to‘g‘ri, bu ham o‘sha bir san’at turini ko‘rsatyapti, shuningdek, aynan o‘sha tur bilan shug‘ullanuvchi shaxsni ifodalayapti.

Ayni paytda bundan “qiziqchilik” so‘zi ham yasalyapdi. “Qiziqchilik san’ati” deb ham ishlatamiz. “Qiziqchi” ma’lum bir shaxs otini ifodalasa, “qiziqchilik” endi bu san’at turiga o‘tdi, ya’ni “qiziqchilik san’ati” bo‘ldi. [5]

Bizning asosiy maqsadimiz “qiziqchi” va “qiziq” so‘zlarining mazmun va mohiyatini to‘g‘ri anglash hamda muomalada ulardan o‘z o‘rnida asosli foydalanishga erishish bo‘lganligi bois, “qiziqchi” va “qiziq” so‘zlari – bu xalq tomonidan berilgan “unvon”, bu “unvon”ga qachon taqdim etilishi hamda ushbu so‘zlardan muomalada qachon to‘g‘ri foydalanish lozimligi bo‘yicha ayrim takliflar mavjud.

Qiziqchilik san’ati bilan shug‘ullanuvchi insonlarni amalga oshirgan ishlari va yaratgan ijodiy

asarlarini inobatga olgan holda, ularni quyidagicha nomlash maqsadga muvofiqdir:

- ijodkorlarning havaskorlik bilan bog'liq bo'lgan ilk qadamlaridan boshlab to o'zining muhlislar auditoriyasiga ega bo'lgunga qadar **I bosqich**, ya'ni ularni "**havaskor qiziqchi**" deb atash;

- so'z bilan bog'liq san'at turida faoliyat olib boruvchi hamda turli kulgili voqealarni o'z mehnati va qobiliyatiga tayangan holda o'zi ijod qilib, yaratishi hamda mualliflik asarlarini eng kamida o'z hududida ijro etib, tomoshabinlar e'tirofiga erishish bu **II bosqich**, ijodkor shaxsni esa "**qiziqchi**" deb atash;

- o'zbek kulgi san'atining gultojisi hisoblangan askiyada ishtirok etish qudratiga ega bo'lish darajasi, ya'ni askiya payrovida o'zini munosib tuta olish va askiya san'atining qonun-qoidalariga to'liq rioya etib, uni ijro eta olish bu **III bosqich**, ijrochini "**so'z ustasi**" deb atash;

- qiziqchilik yo'nalishida o'zining ko'plab mualliflik asarlariga ega bo'lish

bilan birga, san'atning barcha soz, so'z, qo'shiq, raqs yo'nalishlarida ijro etish hamda askiya san'atida o'zi payrov yarata olish imkoniyatiga ega bo'lish **IV bosqich**, ijodkorni esa "**qiziq**" deb atash.

Bu takliflar amaliyotga joriy etilsa, avvalo, qiziqchilik yo'nalishida bir necha yillardan beri ijod qilib kelayotgan ijodkorlar hamda o'z ijodini endigina boshlagan havaskor qiziqchilar orasidagi farqni anglash osonlashadi. Bundan tashqari, ijodkorlarning I-bosqichdan to IV-bosqichgacha bo'lgan yo'lda qanday ishlarni amalga oshirishi lozimligi ayon bo'ladi. Eng muhimi, ushbu bosqichlarni bosib o'tish jarayonida "ustoz-shogird" an'anasi davom ettiriladi. Bu esa o'zbek qiziqchilik san'atini asl holicha saqlab, asrash, davom ettirish hamda kelajak avlodlarga bus-butunligicha yetkazishga zamin yaratadi. Zero, milliy madaniyatimizning bir bo'lagi hisoblangan o'zbek milliy san'ati turlarini asrash va avaylash barchamizning insoniy burchimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. M.Qodirov. O'zbek xalq tomosha san'ati. Toshkent: O'qituvchi, 1981, 36-bet.
2. O'zbek tilining izohli lug'ati, To'rtinchi jild (Q-S). To'ldirilgan va qayta ishlangan nashr. G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. Toshkent, 2022. 184-185-betlar.
3. Suhbat: San'atshunos olim, O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti "San'atshunoslik va madaniyatshunoslik" kafedrası professori Ma'mur Umarov bilan 2024-yil 16-dekabrdagi suhbat.
4. O'zbek tilining izohli lug'ati, To'rtinchi jild (Q-S). To'ldirilgan va qayta ishlangan nashr. G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. Toshkent, 2022. 186-187-betlar.
5. Suhbat: O'zbekiston davlat xoreografiya akademiyasi professori v.b., filologiya fanlari nomzodi Ravshan Jomonov bilan 2024-yil 23-dekabrdagi suhbat.

MADANIYAT VA SAN'AT TA'LIMI TIZIMIDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN ISLOHOTLAR

Djamaldinov Alisher Xudayberdievich
O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi
Madaniyat ta'limi markazi direktori

Annotatsiya: Maqolada O'zbekistonda madaniyat va san'at sohasi ta'lim tizimi, sohada amalga oshirilayotgan islohotlar va sohadagi jiddiy o'zgarishlar ko'rib chiqilgan. Shuningdek, madaniyat va san'at sohasi ta'lim tizimining ijtimoiy o'zgarishlarda rolini oshirishdagi ahamiyati haqida so'z ketadi.

Аннотация: В статье рассматривается система образования в сфере культуры и искусства в Узбекистане, проводимые в ней реформы и существенные изменения, а также значение системы образования в сфере культуры и искусства в повышении её роли в социальных преобразованиях.

Abstract: The article examines the system of education in the field of culture and art in Uzbekistan, the reforms and significant changes carried out in it, as well as the importance of the education system in the field of culture and art in increasing its role in social transformations.

Kalit so'zlar: Ta'lim, madaniyat va san'at sohasi, san'at.

Ключевые слова: Образования, сфера культуры и искусства, искусство

Key words: Education, culture and arts, art.

Kirish. Yurtimiz rivojining hozirgi holatini hamda sohada amalga oshirilgan bosqichida madaniyat va san'at sohasi islohotlarni baholash va mohiyatini ta'lim tizimini yanada rivojlantirish, chuqurroq tadqiq qilish muhimdir. ijodkor va iste'dodli yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Bunda, ayniqsa, uzoq yillik tarixga ega madaniyat va san'at ta'lim tizimi o'rganish, uning hozirgi Bugungi kunda barcha sohalar qatori ta'lim, madaniyat va san'at, ma'naviy-ma'rifiy ishlar rivojiga katta e'tibor qaratilmoqda, bu yo'lda farmon va qarorlar qabul qilinmoqda. O'zbekiston

Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Madaniyat ta’limi markazi” davlat muassasasi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2024-yil 20-dekabrda 862-son qarorida [1] qator vazifalar belgilanishi madaniyat va san’at ta’lim tizimini o‘rganish masalalarini dolzarbligini oshiradi.

2025-yilda madaniyat va san’at sohasi taraqqiyoti va rivoji uchun jiddiy hodisa – Madaniyat ta’limi markazi tashkil etildi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 20-dekabrda 862-son qarori asosida umummilliy zarurat taqozosiga asosan tashkil etilgan Madaniyat ta’limi markazi yurtimizda madaniyat va san’at sohasi ta’limi uchun jiddiy qadam edi.

Madaniyat ta’limi markazi tashkil etilishi bilan uning tarkibiga 326 ta bolalari musiqa va san’at maktablari, 9 ta oliy ta’lim muassasalari va uning filiallari, 29 ta ixtisoslashtirilgan san’at va madaniyat maktab va maktab-internatlari hamda 2 ta malaka oshirish va qayta tayyorlash markazlari kiritilgan.

“Madaniyat va san’at ta’limi” iborasi uch so‘z birikuvidan iborat: madaniyat va san’at hamda ta’lim. “Madaniyat” deganda (sivilizatsiya) jamiyatning ishlab chiqarish, ijtimoiy, ma’naviy-ma’rifiy

hayotida qo‘lga kiritgan yutuqlari majmui [2] nazarda tutiladi. “San’at” deganda esa (ish, mehnat; mahorat; kasb-xunar) Ijtimoiy madaniyatning estetik zavq beruvchi, musiqa, musavvirlik, haykaltaroshlik kabi voqeilikni badiiy obrazlar vositasida aks ettiruvchi har bir ayrim sohasi [3] tushuniladi. “Ta’lim” deganda esa (o‘rgatish, o‘qitish, ilm berish; ma’lumot) bilim berish, malaka va ko‘nikma hosil qilish jarayoni, kishini hayotga va mehnatga tayyorlashning asosiy vositasi [4] tushuniladi.

Mazkur tushuncha odatda, Madaniyat ta’limi markazi tizimidagi madaniyat va san’at yo‘nalishlariga ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalariga nisbatan qo‘llaniladi.

Madaniyat va san’at ta’limi o‘quvchilarning har tomonlama kamol topishining ajralmas qismidir. Uning mazmun-mohiyati tabiat va jamiyat go‘zalligini anglash, odamlar o‘rtasidagi munosabatlarning go‘zalligini anglash, tevarak-atrofdagi voqeilikni badiiy nigoh bilan idrok etish, badiiy iste’dodni tarbiyalashdan iborat. Madaniyat va san’at ta’limi yoshlarga badiiy bilimlarni o‘rganish, badiiy asarlarni qadrlash va badiiy mahoratga ega bo‘lish asosida badiiy tafakkurni shakllantirish, badiiy

did va badiiy ruhga ega bo'lish, insoniy madaniyatni meros qilib olish, boy tuyg'ularni tarbiyalash va komil shaxsni tarbiyalash, baxtli hayot kechirish imkonini beradi.

Madaniyat va san'at ta'limi go'zallikni boshlang'ich nuqta sifatida qabul qiladigan ta'limdir, shunda bolalar erta yoshdanoq o'zlarining haqiqiy ichki tuyg'ularini ifoda etishga o'rganadilar.

Madaniyat va san'at ta'limi hissiyotlarni tarbiyalash va yoshlarda yaxshi g'oyaviy sifatni tarbiyalash vazifasini bajaradi. Ajoyib san'at asarlarida aks ettirilgan narsalar, odatda, muallif tomonidan hayot prototipini yanada yorqinroq va tipik qilish uchun qayta ishlanadi, shuning uchun narsalarning mohiyatini yanada aniqroq aks ettiradi.

Mamlakatda madaniyat va san'at yo'nalishlarini rivojlantirish xususan, ta'limni ham an'anaviy, ham butkul yangi shakllarda rivojlantirish davlatning ustuvor vazifalaridan biriga aylandi.

O'zbekistonda madaniyat va san'at ta'limi sohasini rivojlanish davrining yangi bosqichini hamda sohani modernizatsiya qilish jarayonlarini O'zbekiston Respublikasi Vazirlar

Mahkamasining 2024-yil 20-dekabrda 862-son qarori belgilab berdi.

Mazkur hujjat bilan soha samaradorligini oshirishga doir bir qancha chora-tadbirlar belgilangan. Biz quyida madaniyat va san'at ta'limi sohasini samaradorligini oshirish uchun tizimdagi jiddiy o'zgartirishlarga to'xtalamiz.

B i r i n c h i s i: vakolatli davlat boshqaruvi organlari bilan madaniyat va san'at sohasidagi ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifatini oshirish va o'quv jarayonini tashkil etishga taaluqli masalalar yuzasidan qonunchilikda belgilangan choralarni qo'llash;

I k k i n c h i s i – madaniyat vazirligi tizimida ta'lim tashkilotlarida iqtidorli yoshlarni aniqlash, tanlash, o'qitish va tarbiyalash bo'yicha yaxlit tizimini yaratish, mazkur masalalar faoliyatini yagona shaklda muvofiqlashtirish va ularga umumiy rahbarlik qilish;

U c h i n c h i s i – umumiy o'rta va maktabdan tashqari ta'lim, kasbiy hamda oliy ta'lim tashkilotlarida madaniyat va san'at yo'nalishlari bo'yicha ta'lim sifati hamda o'quv-tarbiya jarayonining ta'lim standartlari, o'quv reja va dasturlariga muvofiqligini belgilangan tartibda monitoring qilish hamda tizimida ta'lim

tashkilotlari bo'lgan vazirliklar va idoralarga taqdimnomalar kiritish;

T o' r t i n c h i s i – madaniyat va san'at ta'limini rivojlantirishda vazirlik va idoralar vakillari, ta'lim tashkilotlarining olimlar, amaliyotchi pedagog, xorijiy ekspertlarni jalb etish, kadrlar tayyorlash sifati muammolari bo'yicha xalqaro konferensiyalar, kongresslar, simpoziumlar va o'quvlar tashkil etish hamda ularda ishtirok etish huquqi berildi.

Ta'kidlash kerakki, yoshlarni mutaxassislik fanlari bo'yicha chuqurlashtirilgan va kasbga yo'naltirilgan holda o'qitish, ularning intellektual jihatdan kamol topishini va ma'naviy rivojlanishini ta'minlash hamda yuksak vatanparvarlik ruhida tarbiyalash madaniyat va san'at ta'limining bosh maqsadi hisoblanadi.

Bir so'z bilan aytganda, madaniyat ta'limiga qaratilayotgan e'tibor tufayli ilmiy ijodiy ishlarda ham salmoqli o'sish bo'ldi. Keyingi yillarda sohada ijodkorlarning milliy o'zlikni anglash g'oyalarini tarannum etuvchi yuksak darajadagi yorqin san'at asarlarini yaratish, tarixiy-madaniy boyligimizning bir qismi bo'lgan noyob san'at turlarini saqlab qolish hamda avlodlarga yetkazishda katta qadamlar qo'yildi.

Ma'lumki, Madaniyat ta'limi markazi madaniyat va san'at yo'nalishlarini rivojlantirish, ta'limning izchilligini ta'minlash, ta'lim tashkilotlari faoliyatini metodik jihatdan muvofiqlashtirish, ta'lim sifati hamda samaradorligini oshirish bilan bog'liq vazifalarni hal etishga vakolatli bo'lgan davlat muassasasi sifatida 29 ta ixtisoslashtirilgan san'at va madaniyat maktablari hamda maktab-internatlarini, 326 ta bolalar musiqa va san'at maktablari, 9 ta oliy ta'lim muassasasi va filiallari, 2 ta qayta tayyorlash hamda malaka oshirish markazi faoliyatini muvofiqlashtiradi.

Diqqat qilinsa, deyarli ta'limning barcha turi: umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'lim, professional ta'lim, oliy ta'lim, oliy ta'limdan keyingi ta'lim, kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududlar kesimida qamrab olingan.

Madaniyat va san'at ta'limi bugungi kundagi holati, uning yangi bosqichini tahlil qilish natijasida bolalar musiqa va san'at maktablari faoliyatiga oid me'yoriy hujjatlar ro'yxati, ularning yuritish yo'riqnomalari va shakllari belgilangan tartibda ishlab chiqilib, O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirining 2025-

yil 22-avgustdagi 385-son buyrug'i bilan tasdiqlandi.

Mazkur hujjat tizimdagi 326 ta bolalar musiqa va san'at maktablari faoliyatiga oid me'yoriy hujjatlarni yagona shaklda yuritish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari imkoniyatlaridan foydalangan holda yuritiladigan ish hujjatlarini maqbullashtirish hamda boshqaruv jarayonini ortiqcha qog'ozbozlikdan holi etish orqali yuqori samaradorlikka erishishga xizmat qiladi.

Ta'lim sifatini yanada oshirish, o'quv-metodik ta'minotni yaxshilash maqsadida Markaz huzurida Ilmiy-metodik kengash faoliyati yo'lga qo'yildi. Ushbu kengashda 92 nafar sohaning yetuk mutaxassislari va professor-o'qituvchilaridan iborat 8 ta tarmoq kengashi shakllantirildi.

Ta'lim tashkilotlarining mutaxassislik fanlari bo'yicha pedagog kadrlarining o'quv fanidan malaka sinovlari ijodiy va nazariy (og'zaki, yozma) shaklda o'tkazilishi bo'yicha qo'shma qaror imzolanib, jami 8 190 nafar pedagog xodimlari attestatsiyadan o'tkazildi.

Kuzgi attestatsiya natijalarining tahliliga ko'ra 4329 nafar pedagog

kadrlarning 787 nafari oliy toifaga, 1 491 nafari birinchi toifaga, 956 nafari ikkinchi toifaga, 301 nafari o'z mutaxassis toifasiga, 777 nafari navbatdan tashqari turi bilan qatnashganligi malaka toifasi o'zgartirishsiz qoldirildi, 17 nafari mutaxassis lavozimiga muvofiq emas deb toplidi.

Shuningdek, Ta'lim tashkilotlari uchun Davlat ta'lim talablari ishlab chiqildi va manfaatdor vazirlik va idoralar bilan kelishilgan holda belgilangan tartibda tasdiqlandi.

Tizimdagi barcha ta'lim muassasalari uchun kengaytirilgan avgust kengashi tashkil etildi. Unda 800 nafarga yaqin soha vakillari ishtirok etdi hamda sohada amalga oshirilayotgan keng ko'lamli ishlarda to'plangan tajribalar tahlilidan kelib chiqib avgust kengashi doirasida respublika o'quv-seminari tashkil etildi. Bugungi kunga qadar jami 73 ta ta'lim tashkilotlari, 2 ta malaka oshirish markazlari va Farg'ona viloyatida 174 ta umumiy o'rta ta'lim maktablari hamda 2 ta oliy ta'lim muassasalari tanqidiy o'rganildi. O'rganish natijalariga ko'ra ta'lim sifatini yanada oshirishga oid taklif va tavsiyalar shakllantirildi.

Madaniyat va san'at ta'limi jamiyat taraqqiyotining qudratli omilaridan biri. Shu bois, mazkur sohadagi islohotlarni kechiktirishga haqqimiz yo'q.

Madaniyat va san'at ta'lim sohasiga qaratilayotgan e'tibor hamda amalga oshirilayotgan islohotlar tufayli ilmiy ijodiy ishlarda ham salmoqli o'sish bo'ldi.

Keyingi yillarda sohadagi ijodkorlarning milliy o'zlikni anglash g'oyalarini tarannum etuvchi yuksak darajadagi yorqin san'at asarlarini yaratish, ta'lim sifatini yanada oshirish borasida katta qadamlar qo'yildi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Madaniyat ta'limi markazi" davlat muassasasi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida" 2024-yil 20-dekabrda 862-son qarori
2. O'zbek tilining izohli lug'ati: T: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi. 521-bet.
3. O'zbek tilining izohli lug'ati: T: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi. 442-bet.

**O'ZBEKISTONNING XALQARO IMIDJINI OSHIRISHDA MADANIY
DIPLOMATIYA VOSITALARINING SAMARADORLIGI**

**Mirzohid Kurbanov Abdumatalibovich,
O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi
Madaniyat ta'limi markazi direktor o'rinbosari**

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonning xalqaro maydondagi imijini mustahkamlashda madaniy diplomatiya vositalarining o'zni va samaradorligi tahlil qilinadi. Xususan, milliy madaniyat, san'at, an'analar, turizm hamda ta'lim almashinuvi orqali mamlakatning ijobiy qiyofasini shakllantirish mexanizmlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, xalqaro festivallar, ko'rgazmalar va madaniy tadbirlar orqali O'zbekistonning boy tarixiy merosini targ'ib etishning ahamiyati yoritiladi. Tadqiqot davomida madaniy diplomatiyaning zamonaviy shakllari va ularning xalqaro hamkorlikni rivojlantirishdagi roli baholanadi hamda ushbu yo'nalishda mavjud muammolar va istiqbolli takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar. madaniy diplomatiya, xalqaro imij, global, O'zbekiston, madaniy meros, xalqaro hamkorlik, turizm, san'at, milliy an'analar.

O'zbekistonda madaniy diplomatiya mamlakatning xalqaro maydondagi imidjini mustahkamlash, turizmni rivojlantirish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va madaniy almashuvni rag'batlantirishning muhim vositasi sifatida katta ahamiyat kasb etadi. So'nggi yillarda mamlakatning boy tarixiy va madaniy merosi, qadimiy madaniy obidalari, musiqa, adabiyot va san'at sohasidagi boy an'analari xalqaro miqyosda O'zbekistonni tanitishda samarali resursga aylangan. Madaniy diplomatiya orqali O'zbekiston nafaqat o'zining milliy qadriyatlarini targ'ib qiladi, balki turli davlatlar bilan madaniy va ilmiy almashuvlarni yo'lga qo'yadi,

bu esa diplomatik aloqalarni mustahkamlashga, xalqaro hamkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. [1]

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev davlat rahbari sifatidagi faoliyatining ilk kunlaridanoq, avvalo, xorijiy mamlakatlar bilan aloqalarni mustahkamlashga alohida e'tibor qaratdi. O'z navbatida, O'zbekiston boshqa davlatlar va xalqaro tashkilotlar bilan ham konstruktiv va o'zaro manfaatli hamkorlikni izchil rivojlantirmoqda. Tashqi siyosatimizdagi bunday amaliy qadamlar jahon hamjamiyati vakillari, xalqaro ekspertlar, turli mamlakatlarning siyosiy arboblari tomonidan haqli ravishda e'tirof etilayotgani bizga katta mamnuniyat bag'ishlaydi. Xalqaro diplomatiya va uning uzviy qismi bo'lmish madaniy diplomatiya sohasida erishilayotgan yutuqlar, ayniqsa, diqqatga sazovordir. [2]

Madaniy diplomatiya vositalari O'zbekistonning boy merosi, tili va yumshoq kuch strategiyalaridan foydalangan holda xalqaro imijini oshirishda samaradorligini isbotladi. Ingliz tilining diplomatik vosita sifatida integratsiyasi global miqyosda ishtirok etishni osonlashtirdi, san'at almashinuvi va festivallar kabi madaniy tashabbuslar

O'zbekistonning o'ziga xos madaniy o'zligini namoyish etdi. Bu sa'y-harakatlar birgalikda mamlakatni jahon sahnasida yanada qulay idrok etishga yordam beradi.

Madaniy diplomatiya — bu mamlakatning madaniy merosi, san'ati, tili, urfodatlari va ijodiy salohiyati orqali boshqa davlatlar bilan ijobiy muloqot o'rnatish vositasidir. [3] Bu jarayon nafaqat siyosiy aloqalarni yumshatadi, balki xalqlar o'rtasida o'zaro ishonch va hurmatni mustahkamlaydi. Shu sababli madaniy diplomatiya zamonaviy xalqaro munosabatlarda “yumshoq kuch” (“soft power”) siyosatining eng samarali shakllaridan biri sifatida e'tirof etiladi. [3]

Joseph Nye ta'kidlaganidek, “yumshoq kuch” bu boshqalarni o'z xohishiga ko'ra harakat qilishga undash qobiliyatidir, bu esa madaniy joziba va qadriyatlar vositasida amalga oshiriladi. Madaniy diplomatiya esa bu kuchni real vositaga aylantirish mexanizmidir. “Yumshoq kuch” kontseptsiyasi davlatlarning o'z manfaatlarini ilgari surishda majburlash yoki iqtisodiy bosim o'rniga, o'z qadriyatlari, madaniy jozibasi va siyosiy institutlarining jalb etuvchi xususiyatiga tayanishini ta'kidlaydi.

Madaniy diplomatiya esa yumshoq kuch resurslarini tizimli va maqsadga

yo'naltirilgan tarzda safarbar etish va boshqarish vositasidir. U xalqaro maydonda davlatning ijobiy imidjini shakllantirish, madaniy qadriyatlarini targ'ib qilish va jahon jamoatchiligi ongida ishonch muhitini yaratish vazifalarini bajaradi.

Madaniyat orqali amalga oshiriladigan ta'sir asosan hissiy aloqalar va qadriyatlar umumiyliги asosida shakllanadi. Bu jarayon odatda uzoq muddatli va barqaror bo'lib, davlatlarning o'z manfaatlariga erishishida yanada barqaror va do'stona sharoit yaratadi.

Madaniy diplomatiya bir muhit va makonda istiqomat qiladigan millat va elatlarning bir-birini o'zaro tushunishi, urf-odatlarini hurmat qilishi, o'zaro munosabatlarni mustahkamlash maqsadida san'at asarlari va boshqa madaniy komponentlar almashinuvini o'z ichiga qamrab oladi.

Yurtimiz madaniy diplomatiyasi konsepsiyasida xalqimizning jahonga mashhur tarixiy, madaniy va ma'naviy qadriyatlari, O'zbekistonning qadimiy me'morchiligi va o'ziga xos an'analari muhim o'rin tutadi. Bunga ilm-fan, madaniyat va san'at, sport, turizm, ta'lim sohalarida erishilayotgan yutuqlarni misol qilib keltirish mumkin. Faoliyatda keng

qo'llanilayotgan madaniy diplomatiya vosita va mexanizmlari orasida kino, san'at, adabiyot, ilm-fan hamda milliy va xalqaro festivallar ham borki, keyingi yillarda O'zbekistonda bunday o'ziga xos san'at bayramlarini o'tkazish an'anaga aylandi. Ijodiy jamoalarning xorijiy davlatlarga gastrol safarlari ko'paydi. Bu kabi sa'y-harakatlar, albatta, nafaqat xalqaro miqyosda mamlakatlarning ijobiy imijini shakllantiradi, balki boshqa davlatlarning xalqlari bilan aloqalarni mustahkamlashga zamin yaratadi. Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash kerakki, xalqlar o'rtasidagi do'stona munosabatlarni shakllantirish, o'zaro hurmat, bir-birini anglash, foydali hamkorlikni yo'lga qo'yishda madaniy diplomatiyaning o'рни va ahamiyati beqiyosdir.

Xulosa qilib aytganda, Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda madaniy diplomatiya vositalari mamlakatning xalqaro imijini oshirishda samarali mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda. Milliy madaniyat, tarixiy meros, san'at va an'analarni xalqaro miqyosda targ'ib etish orqali yurtimizning ijobiy qiyofasi shakllanib, uning jahon hamjamiyatidagi nufuzi sezilarli darajada mustahkamlanmoqda. Ayniqsa, xalqaro

festivallar, madaniy almashinuv dasturlari va ijodiy hamkorlik loyihalari madaniy diplomatiyaning amaliy samaradorligini yaqqol namoyon etmoqda.

Shu bilan birga, mazkur vositalar turizmni rivojlantirish, xorijiy investitsiyalarni jalb etish va davlatlar o'rtasida o'zaro ishonchni kuchaytirishda ham muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Demak, madaniy diplomatiya nafaqat imijni shakllantiruvchi, balki uni mustahkamlovchi va rivojlantiruvchi strategik omil sifatida O'zbekiston tashqi siyosatining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Kelgusida bu yo'nalishni yanada takomillashtirish uning samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekistonda madaniy diplomatiyaning rivojlanishi. Xalilova Madina Ulug'bek qizi. B-198-199

2. <https://www.uzbekistan.org.ua/uz/yangiliklar/7481-xalqaro-maydonda-madaniy-diplomatiyani-o'zni.html>

3. Forum on Reforms in the Fields of Culture and Art in New Uzbekistan // TURKSOY news, 24 Oct 2024. (turksoy.org)

4. TURKPA attended Forum within International Cultural Heritage Week in Uzbekistan // TURKPA news, 24 Oct 2024. (Parliamentary Assembly of Turkic States)

MADANIYAT VA SAN'AT TA'LIMINING TIZIMLI TAHLILI

Kamoliddin Elmirov,
O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi
Madaniyat ta'limi markazi bo'lim boshlig'i

Annotatsiya: Maqolada O'zbekistonda madaniyat va san'at sohasi ta'lim tizimining amaldagi holati tahlil qilingan. Tahlil bolalar musiqa va san'at maktablari faoliyatini qamrab oladi. Shuningdek, madaniyat va san'at sohasi ta'lim tizimida o'quvchilar kontingenti, pedagog kadrlar salohiyati va ta'limning ijtimoiy o'zgarishlarda rolini oshirishdagi ahamiyati haqida so'z ketadi.

Аннотация: В статье проанализировано текущее состояние системы образования в сфере культуры и искусства в Республике Узбекистан. Анализ охватывает деятельность детских музыкальных и художественных школ. Кроме того, рассматриваются вопросы контингента обучающихся, кадрового потенциала педагогических работников и значения системы образования в сфере культуры и искусства в повышении её роли в процессах социальных преобразований.

Abstract: The article analyzes the current state of the education system in the field of culture and arts in the Republic of Uzbekistan. The analysis covers the activities of children's music and art schools. In addition, the article examines issues related to student enrollment, the professional capacity of teaching staff, and the significance of the culture and arts education system in enhancing its role in processes of social transformation.

Kalit so'zlar: Ta'lim, tizimli tahlil, madaniyat va san'at ta'limi, bolalar musiqa va san'at maktablari.

Ключевые слова: Образование, системный анализ, образование в сфере культуры и искусства, детские музыкальные и художественные школы.

Key words: Education, system analysis, education in the field of culture and art, children's music and art schools.

Kirish. Madaniyat va san'at masalasi mantiqiy va tanqidiy tafakkur ta'limida tizimli tahlil, tizimli yondashuv tarzi bilan bog'liq bo'lganligi uchun ham

bugungi kundagi dolzarb masalalari sarasiga kiradi. Mazkur maqolaning maqsadi — bolalar musiqa va san'at maktablarining bugungu kundagi holatini ijtimoiy tahlil qilishdan iborat. Bugun ta'limsiz taraqqiyotga erishish juda mushkul. So'ngi yillarda mamlakatimizda ta'lim tizimida amalga oshirilgan islohotlar natijasida salmoqli natijalarga erishildi. Jumladan, maktabgacha ta'lim bilan qamrab olish darajasining 27,7% dan 71,8% gacha, oliy ta'lim bilan qamrab olish darajasining 9% dan 42% gacha, maktablar sonining 9 719 dan 10 522 gacha va oliy ta'lim muassasalari sonining 77 dan 211 gacha ko'payishini keltirish mumkin. [1]

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi tizimida 10 522 ta umumiy o'rta maktablari faoliyat olib borib, ularda 6 476 091 nafar o'quvchi tahsil oladi. [2] Shuningdek, Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tizimida 221 ta davlat, nodavlat va xorijiy oliy ta'lim tashkilotlari faoliyat olib boradi. Ularda 1 637 350 nafar talaba tahsil oladi. [3].

Madaniyat va san'at ta'limida (Madaniyat vazirligi tizimidagi) ta'lim tashkilotlari soni 366 tani tashkil etadi.

Shundan, 9 ta oliy ta'lim tashkiloti (5 ta oliy ta'lim tashkilotlari va ularning 3 ta filiallari, 1 ta xorijiy oliy ta'lim tashkiloti filiali), 2 ta malaka oshirish markazi, 29 ta ixtisoslashtirilgan san'at va madaniyat maktab hamda maktab-internatlari, 326 ta bolalar musiqa va san'at maktablari faoliyat olib boradi. [4] Shunga ko'ra, madaniyat va san'at ta'limi ham yaxlit bir tizim sifatida tizimli tahlil obyekti bo'la oladi. Tizim—bu o'zaro bog'liq va tartiblashtirilgan elementlardan tashkil topgan, yagona maqsad sari intiluvchi obyekt yoki obyektlar yig'indisi.

Ta'lim jarayoniga tizimli yondashganda, asosiy urg'u o'rganilayotgan obyektga, ya'ni ma'lum bir ta'lim turiga masalan, qo'shimcha ta'lim (Bolalar musiqa va san'at maktablari) qaratiladi va uni tashqi olam va atrof-muhit bilan aloqadorligi, tizim sifatida tashqaridan ma'lumotlarni qabul qilishi va o'z navbatida tashqi olamga o'zidan axborotlarni chiqarishi kabi xususiyatlari tahlil etiladi.

Mazkur maqolada madaniyat va san'at ta'limi tizimini o'rganishda tizimli yondashuv asosiy metodologik asos sifatida tanlandi. Tizimli yondashuv ta'lim tizimini o'zaro bog'liq

elementlardan iborat yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi.

Tadqiqot jarayonida bolalar musiqa va san'at maktablari ochiq ijtimoiy tizim sifatida qaralib, ularning tashqi muhit (aholi ehtiyojlari, demografik omillar va boshqalar) bilan o'zaro aloqasi tahlil qilindi.

Tizimli tahlil doirasida quyidagi asosiy komponentlar ajratib ko'rsatildi:

- kirish omillari (o'quvchilar kontingenti, pedagog kadrlar, moddiy-texnik baza);

- ta'lim jarayoni (ta'lim yo'nalishlari, sinflar bo'yicha);

- chiqish natijalari (ta'limning uzluksizligi, o'quvchilar saqlanib qolish darajasi, kadrlar salohiyati).

Olingan ma'lumotlar asosida mavjud holatga tanqidiy baho berildi va madaniyat hamda san'at ta'limi tizimini takomillashtirishga qaratilgan amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Quyida Madaniyat ta'limi markazi tizimidagi bolalar musiqa va san'at maktablari faoliyati tahlilini ko'rib chiqiladi:

Respublika bo'yicha bolalar musiqa va san'at maktablari soni 326 tani tashkil etadi. Ushbu muassasalarning umumiy quvvati 53 027 o'rinni tashkil qilgan

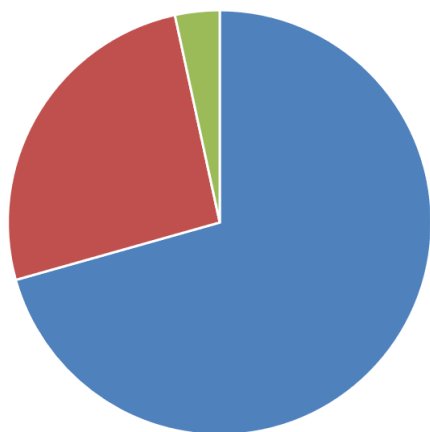
bo'lsa-da, amalda 90 033 nafar o'quvchi tahsil olmoqda. Natijada o'rtacha yuklama koeffitsienti 1,7 barobarga yetgan. Bu nima degani? Agar maktab 100 o'quvchiga mo'ljallangan bo'lsa, u yerda 170 nafar o'quvchi tahsil olmoqda degani, madaniyat va san'at ta'limiga talab yuqori, lekin mavjud quvvat yetarli emas degani.

Hududiy tahlil natijalariga ko'ra, Toshkent viloyati 1.7 koeffitsiyent (11304 nafar), Samarqand viloyati 1.9 koeffitsiyent (9953 nafar), Toshkent shahar 1.7 koeffitsiyent (8818 nafar) o'quvchilar soni yuqori bo'lib, bu hududlarda madaniyat va san'at ta'limiga bo'lgan ijtimoiy talab kuchli ekanini anglatadi. Sirdaryo va Jizzax viloyatlarida esa qamrov pastligi kuzatilib, hududlar o'rtasida 3 barobardan ortiq tafovut mavjud. Mazkur nomutanosiblik aholining demografik tarkibi bilan bir qatorda, mazkur hududlarda maktab sonining kamligi, maktablar tarmog'ining joylashuvi, pedagog kadrlar salohiyati bilan ham izohlanishi mumkin.

Sinflar bo'yicha tahlil shuni ko'rsatadiki, 1-sinfda tahsil olayotgan o'quvchilar soni 28 492 nafarni tashkil etsa, 5-sinfga kelib bu ko'rsatkich 10 472 nafargacha (63.2 foizga) kamayadi, 7-

sinflarda esa jami o'quvchilar ulushi atigi 1371 nafarni (4.8 foizni) tashkil etadi. (Bu 100 foiz o'quvchining 5 foizi o'qishni tamomlaydi degani.)

Sinflar bo'yicha

■ 1-sinf ■ 5-sinf ■ 7-sinf

Bu holat bolalar musiqa va san'at maktablarida ta'lim jarayonining uzluksizligi yetarli darajada ta'minlanmayotganini, yuqori sinflarda o'qishni tark etish holatlari mavjudligini ko'rsatadi. Mazkur holat ta'lim jarayonida yuklama va talablarni bosqichma-bosqich ortib borishi, ta'limning to'lov asosida tashkil etilishi moliyaviy imkoniyatlarga bog'liqligi hamda pedagog kadrlar etishmovchiligi va ularning malaka darajasi pastligi bilan izohlanishi mumkin.

Sinf	O'quvchi soni	Foiz (%)
1	28 492	100
5	10 472	36.8
7	1 371	4.8

Yo'nalishlar kesimida eng yuqori qamrov tasviriy san'at (16 133 nafar), xalq cholg'ulari (15 460 nafar), fortepiano (12 434 nafar) va xoreografiya (11 446 nafar) yo'nalishlariga to'g'ri keladi.

Shu bilan birga, baxshichilik (2060 nafar), akademik xonandalik (1698 nafar), estrada xonandaligi (3173 nafar) va damli-zarbli cholg'ular (2105 nafar) yo'nalishlarida o'quvchilar soni nisbatan kam bo'lib, ushbu yo'nalishlar asosan ayrim hududlarda jamlangan. Bu yo'nalishlarni saqlab qolish va yanada rivojlantirish maqsadida maxsus qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini joriy etish va targ'ibot ishlarini kuchaytirish talab etiladi.

Bolalar musiqa va san'at maktablarida jami 12 802 nafar pedagog xodim faoliyat yuritmoqda. Shundan 7210 nafari (56 foizi) oliy ma'lumotli, 5592 nafari (44 foizi) esa o'rta maxsus ma'lumotga ega. Hududlar kesimida oliy ma'lumotli pedagoglar ulushi keskin farqlanadi. Andijon viloyatida ushbu ko'rsatkich 73 foizni tashkil etsa, Toshkent viloyati, Navoiy va Namangan viloyatlarida 45–49 foiz atrofida qolmoqda.

Toifalar bo'yicha tahlil shuni ko'rsatadiki, pedagoglarning 53 foizi oliy

ma'lumotga ega bo'lsa-da, malaka toifasiga ega emas. Bu holat ta'lim sifati va metodik rivojlanishga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Xulosa. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, madaniyat va san'at ta'limi tizimida boshlang'ich bosqichda qamrov yuqori bo'lsa-da, ta'limning uzluksizligi, yuqori sinflarda o'quvchilar saqlanib qolish darajasi pastligi, kadrlar sifati, infratuzilma va ilmiy salohiyat masalalarida tizimli muammolar mavjud.

Mazkur holatlarni bartaraf etish uchun hududiy nomutanosiblikni kamaytirish, pedagog kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini kuchaytirish, moddiy-texnik bazani bosqichma-bosqich yangilash hamda ayrim yo'nalishlarni qo'llab-quvvatlash zarur. Shunga muvofiq, quyidagi takliflar ilgari suriladi:

- Pedagoglar uchun malaka oshirish va qayta tayyorlash tizimi qamrovini kengaytirish va pedagoglarning 53 foizi oliy ma'lumotga ega bo'lsa-da, malaka toifasiga ega emasligidan kelib chiqib, attestatsiya jarayonlariga keng jalb etish;

- 2027/2028 o'quv yiligacha oliy ma'lumotli pedagoglar ulushini 70% ga yetkazish;

- Yuqori sinf o'quvchilarini saqlab qolish darajasini 30% ga oshirish;

- Qamrovi kam ta'lim yo'nalishlarini qo'llab-quvvatlov asosida yanada rivojlantirish;

- Madaniyat va san'at ta'limiga talab yuqoriligini inobatga olib, yangi Bolalar musiqa va san'at maktablari faoliyatini tashkil etish va faoliyatini samarali yo'lga qo'yish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. <https://strategy.uz/index.php?news=1840>
2. https://api-portal.gov.uz/uploads/9/2025/11/12/35a57f0c-97b0-a7eb-9114-b88991d649a3_media_.pdf
3. <https://stat.edu.uz/tables>
4. "Madaniyat ta'limi markazi" davlat muassasasi statistik ma'lumotlari.

**MADANIYAT TA'LIMI
MARKAZI**